

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV SVĚTOVÝCH DĚJIN

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Adam Vodenka

NAKLADATELSTVÍ SVOBODA V OBDOBÍ
TZV. NORMALIZACE

SVOBODA PUBLISHING HOUSE IN THE PERIOD OF
„NORMALISATION“

Praha 2009

prof. PhDr. Vladimír Nálevka

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů.

V Praze, dne 10. srpna 2009

Adam Vodenka: Nakladatelství Svoboda v období tzv. normalizace

Tato práce má být příspěvkem k poznání změn, kterými prošlo nakladatelství Svoboda v období tzv. normalizace. Je založena na rozboru knižní produkce v roce 1970 a pokouší se na tomto základě určit charakter těchto změn.

nakladatelství Svoboda, normalizace, ediční řady

Adam Vodenka: Svoboda Publishing House in the period of „normalisation“

This work contributes to comprehend Svoboda Publishing House's changes in the period of the „normalisation“.

The work is based about the analysis of editions in the year 1970 and tempts to determine the nature of these changes.

Svoboda Publishing House, „normalisation“, editions

1. Úvod

1.1 téma práce

Záměrem této práce je pokusit se určit charakter a hloubku změn, kterými prošlo nakladatelství Svoboda na počátku tzv. normalizace. Snaží se o zpracování dílčího úseku zajímavého a důležitého období našich dějin. Nemalá role, kterou v novější době hrála naše nakladatelství, dosud převážně uniká pozornosti. Konkrétní téma osudu nakladatelství Svoboda v době mezi vpádem armád pěti států Varšavské smlouvy, znamenajícím konec nadějného období tzv. „Pražského jara“, a mezi XIV. sjezdem KSČ v listopadu 1970, stojícím na definitivním počátku téměř dvaceti „normalizačních“ let, nebylo dosud samostatně zpracováno. Cílem této práce je tedy pokusit se na základě skromného materiálu rekonstruovat osud dříve významného nakladatelství Svoboda v roce 1970, respektive, jak se tehdy provedené změny v personální i ediční struktuře konkrétně projeví na jeho knižní produkci. Vzhledem k tomu je osou první části práce rok 1970. Pro pochopení změn a zásahů, ke kterým v tomto roce došlo, jsou připojeny některé údaje z roku předchozího i následujícího. Do jejich rámce jsou dílčí poznatky zasazeny. Druhá část popisem vybraných edičních řad a publikací stručně nastiňuje vývoj v následujícím dvacetiletí.

Základem pro takovýto rozbor je katalog nakladatelství Svoboda¹. K nezbytnému srovnání byly použity katalogové databáze Národní knihovny². K poznání vývoje daného roku 1970 v nakladatelství Svoboda významně přispívá materiál 72. schůze sekretariátu Ústředního výboru Komunistické strany Československa.³

1.2 základní prameny

¹ Knihy 1945 – 1974, Svoboda, Praha 1975

² Internetové stránky Národní knihovny ČR, www.nkp.cz

³ Národní archiv České republiky, fond ÚV KSČ, svazek 42

Archivní fond nakladatelství je dnes uložen v Národním archívu. Bohužel však nebyl dosud odborně zpracován a zůstává nepřístupný. Ve fondu ÚV KSČ se ale dochovaly nedávno odtajněné materiály schůzi sekretariátu ÚV, z nichž vyplývá, že se celá 72. schůze této instituce týkala právě nakladatelství Svoboda⁴.

Pomůckou, která však může pomoci doplnit některé mezery, způsobené absencí přímých pramenů, je již zmíněný katalog „Knihy 1945 – 1975“, mající zahrnovat veškerou tehdejší produkci nakladatelství. Přesto je na místě opatrný přístup. Vhodnou pomůckou pro případnou korekci zde uváděných údajů mohou být elektronické katalogy Národní knihovny ČR. Při jejich zpracování je však třeba mít na paměti charakter a účel tohoto pramene. Ten totiž pochopitelně zachycuje nikoli veškerou knižní produkci jako takovou, nýbrž ty publikace, které jsou v knihovně skutečně uloženy. Na jedné straně zde tedy některé z knih mohou chybět, na druhé straně, což je častý jev, může zde být i více exemplářů téže publikace. Je tedy nutno vzájemně porovnat údaje z obou těchto pramenů. Období, na které je v této práci zaměřena pozornost, vymezují léta 1969 – 1971. V některých případech jsou pak zmíněny i publikace z dřívějšího, respektive následujícího období, pokud to může přispět k lepšímu objasnění určitého jevu, například charakteru edičních řad nebo rychlosti redakční práce. V takových případech se i samotné vydané knihy mohou stát užitečným pramenem. Je samozřejmé, že interpretace těchto pramenů má své meze. Nelze například na jejich základě určit, jak byly jednotlivé knihy „frekventovány“, tedy jaký o ně byl skutečný zájem mezi čtenáři.

2. Stručný nástin předchozího vývoje⁵

Nakladatelství Svoboda mělo za sebou v roce 1970 již 25 let existence. Bylo založeno hned v prvních měsících po skončení 2. světové války k podpoře politiky Komunistické strany Československa. Bylo vlastním podnikem této strany jako tzv. „účelové zařízení“. „Zařízení“ se vyznačovalo „pestrou tematickou škálou“. Vedle politické, respektive agitační literatury zde vycházelo i velmi mnoho beletrie, bohužel především sovětské. Nechyběli ovšem ani „Klasikové“. Tento „zdravý vývoj“ byl narušen „tematickou delimitací“ roku 1952. Nový

⁴ Národní archiv České republiky, fond ÚV KSČ, sv. 42, ar. J. 72/1

⁵ Tato část je založena převážně na úvodní části zmíněného katalogu „Knihy 1945-1974“, Svoboda 1975, str. 7-8. Tato předloha je pochopitelně značně tendenční. Jednotlivé detaily ovšem poskytují základní přehled o vývoji v nakladatelství. Pro ilustraci byly citovány také některé tehdejší obraty. Jejich korekce současnými všeobecnými poznatky není patrně na tomto místě nezbytná.

byrokratický název „Státní nakladatelství politické literatury“ byl zaveden od počátku roku 1953, zároveň s omezením ediční práce na oblast vyjádřenou v tomto názvu. Nový podnik byl hospodářsky řízen ministerstvem kultury a komunistická strana si ponechala „ideové řízení“. Zanedlouho byl však v tomto začlenění odhalen „kořen“ nedostatků, neboť „hospodářské úkoly dané nakladatelství byly často na závalu dobrému plnění politických požadavků“. Od roku 1959 patří tedy „Nakladatelství politické literatury“ opět pouze komunistické straně. Ke slovu přichází tzv. politická beletrie jako „prostředek masového působení na nejširší vrstvy čtenářů“. Z Rudého práva je přesunuta produkce podkladů pro školení a „vnitřní potřeby strany“. Roku 1966 se vrací původní název Svoboda. Šlo o „vybudování moderního komplexního nakladatelského podniku opírajícího se o pozitivní tradice. Bylo vynaloženo značné úsilí, aby se beletrii dostalo výraznějšího uplatnění a aby tak Svoboda všestranněji plnila svoji kulturně politickou funkci“. Za těmito frázemi lze snad vytušit i prostou snahu o zvýšení zisku, respektive ještě pravděpodobněji snížení ztrát.

Nebyly to však určitě jen racionální úvahy, kterými bylo tehdy nakladatelství řízeno. Když se na svém IV. sjezdu v létě 1967 českoslovenští spisovatelé demonstrativně rozešli s kulturní politikou řízenou KSČ, rozhodlo se stranické vedení k ráznému protiútoky. Jeho podstatnou součástí bylo i proražení „monopolu“ podniků Svazu čs. Spisovatelů na vydávání krásné literatury.⁶ Ve stranickém nakladatelství Svoboda byl tehdy urychleně zakládán beletristický úsek. Ten měl hlavně konkurovat ostatním nakladatelským podnikům, ovšem v duchu „nejlepších stranických tradic“. Tento původní záměr byl však narušen ve společenském ovzduší roku 1968. Jak z dalšího vyplývá⁷, vydalo se tehdy nakladatelství jako celek na cestu značné autonomie vůči svému zřizovateli, kterým byla Komunistická strana Československa. Tato cesta bohužel trvala jen krátce.

⁶ Národní archiv České republiky, fond ÚV KSČ, sv. 18, ar. J. 26/20

⁷ Celá zmíněná 72. porada sekretariátu ÚV KSČ se vlastně zabývala hlavně obnovením disciplíny na půdě nakladatelství.

3. Strategie nového vedení KSČ od podzimu 1969

3. 1 hospodářské zázemí nakladatelství

Hospodářské zázemí nakladatelství bylo vzhledem k nastávající situaci značně problematické. Jeho zřizovatelem byla přímo Komunistická strana Československa. Tím pádem byla veškerá činnost nakladatelství závislá na její politické vůli, a především na stranou schváleném přidělu finančních a v plánovaném hospodářství i hmotných prostředků, zejména papíru.

Organizace nakladatelství jako vlastního podniku komunistické strany také usnadňovala takzvanou kádrovou práci, neboli přijímání, propouštění a přeřazování zaměstnanců. To velmi přitížilo mnohým z nich, jakmile nové stranické vedení v čele s Gustávem Husákem přikročilo k opatřením směřujícím k definitivnímu ovládnutí situace ve státě.

3. 2 personální politika

Noví vedoucí funkcionáři komunistické strany, v čele s Gustávem Husákem, stáli před jedním základním problémem. Tím byla personální obměna na všech úrovních stranických a státních orgánů a institucí. Tato obměna byla totiž hlavní podmínkou prosazení nové politické linie. Rozvržena byla na celý rok 1970, a to tak, aby mohla být úplně dokončena před zahájením XIV. sjezdu KSČ, který se konal v listopadu téhož roku.

Na prvním místě logicky byly ústřední stranické orgány, jež měly posléze celou akci řídit. Nejprve měly být získány pod kontrolu hromadné sdělovací prostředky, mezi něž patřila samozřejmě i nakladatelství. Pod pevnou kontrolou měla i ona podporovat opatření v následujících fázích.

Nakladatelství Svoboda mělo oproti ostatním zvláštní postavení. Bylo totiž kromě sdělovacího prostředku také stranickým podnikem. Jeho význam jako propagačního nástroje byl tedy ještě mnohem větší.

Jak stojí ve známém „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XII. sjezdu KSČ“, vytvořily se „rozhodující předpoklady pro překonání vleklé krize“ až „kádrovými změnami v předsednictvu a sekretariátu ÚV KSČ“, až po dubnovém plénu ÚV KSČ roku 1969.⁸ Zmíněné předpoklady dostaly hned v květnu téhož roku podobu realizační směrnice,

⁸ „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ“, Svoboda 1971

při jejímž plnění „získávaly a rozšiřovaly marxisticko-leninské síly své pozice ve stranických orgánech, zatímco četní představitelé pravice se museli v důsledku své prohry vzdát svých funkcí, nebo jich byli zbavováni“.⁵

Hlavním momentem tohoto procesu v nakladatelství Svoboda se stala 72. schůze sekretariátu ÚV KSČ dne 23. února 1970. Tato schůze měla vést k definitivnímu znovuzískání kontroly nad tímto důležitým stranickým podnikem.

3.3 72. porada sekretariátu ÚV KSČ

Materiály dochované k poradě sekretariátu ÚV KSČ dne 27. února 1970⁹ nezachycují určitě celou složitost tohoto jednání. Přesto lze na jejich základě považovat právě tento den za velmi důležitý pro další osud nakladatelství. Zásah byl dvojitý. Šlo jednak o personální opatření, jednak o zásahy do edičního plánu. Jedno přitom souviselo s druhým.

Možnosti zásahu do platného edičního plánu bylo také hojně využíváno, ačkoli ani druhotné zásahy (plán byl samozřejmě proškrtán už při sestavování návrhu) zřejmě nebyly z hlediska „politické linie“ úplné a několik jinak patrně sporných publikací sítím proklouzlo. Které knihy byly z edičního plánu vyřazeny už předem, ještě před sestavením samotného návrhu, nelze na základě přístupných materiálů přesně určit. Snad lze alespoň přibližně odhadnout charakter těchto předem zakázaných knih. Jedním z vodítek je ve „Zprávě o opatřeních“¹⁰ pejorativně zmíněný fakt, že jmenovaní redaktoři určitých úseků byli stoupcem bývalého ředitele Kosty. O jeho názorech svědčí dostatečně výmluvně fakt, že emigroval na „Západ“, jak zpráva rovněž zmiňuje. Jeho názorům byli jeho profesní přátelé nepochybně blízcí. Relativním vlivem svého povolání se pak zřejmě snažili nastupujícím poměrům čelit. Tomu mohla dobře sloužit literatura namířená proti režimu v Československu nebo proti nenáviděnému Sovětskému svazu. Nebylo však možno útočit přímo, a tak mohla být používána většinou jen literatura pro zmíněné dva subjekty určitým způsobem nepohodlná. Velmi nápadná je v této souvislosti kumulace sinologické literatury, počínaje „Problémem Číny“, jehož autor, francouzský levicový myslitel Roger Garaudy, se již dříve rozešel ve zlém s režimem pod vlivem Sovětského svazu, právě tak jako samotná maoistická Čína, jejíž konflikt se severním sousedem právě tehdy vrcholil. Také ediční plán na rok 1970 počítal původně s publikací, pojednávající o východní mocnosti. Bylo to „Čínské myšlení“ T. Pokory. Tato kniha byla sice v edičním plánu prozatím ponechána, byla ovšem doplněna publikací „Dnešní Čína“, s jasně doporučující poznámkou „překlad z ruštiny“.

⁹ Národní archiv České republiky, fond ÚV KSČ, sv. 42, ar. j. 72/1

¹⁰ Národní archiv ČR, fond ÚV KSČ,

4. Personální změny

Personální změny schválené 72. schůzí sekretariátu ÚV KSČ znamenaly hluboký zásah do běhu nakladatelství Svoboda. Tento zásah byl označen za hlavní předpoklad úpravy edičního plánu. Ve „Zprávě o opatřeních...“¹¹ jsou postižené redakce vyjmenovány, šlo o filozofickou, historickou a beletristickou redakci a redakci výstavby strany a politického systému a také mezinárodní politiky. (Detailní návrh viz Příloha I)

Redakci filozofie předtím vedl jeden z „hlavních nositelů pravicově oportunistických názorů v nakladatelství“ a zároveň předseda zdejší stranické organizace Lubomír Holub. Nyní byl propuštěn a na jeho místo vedoucího redaktora dosazen, ovšem pouze na půl úvazku, člen katedry marxistické filozofie Vysoké školy politické Jaroslav Pecen¹². Jaroslav Kubát, vedoucí redakce filozofie, „patřil rovněž mezi skupinu soustředěnou kolem dřívějšího ředitele Kosty“. Kromě toho „projevoval značnou aktivitu“ při Palachově pohřbu a tehdejším neklidu mezi studenty.¹³ Byl rovněž propuštěn, ale na rozdíl od redakce filozofie se náhrada za něj našla mezi ostatními redaktory – stal se jí zde blíže neurčený „soudruh Kotek“. K historii byla navíc připojena dosud nezávislá redakce mezinárodní politiky. Toto sloučení bylo zdůvodněno jednodušší organizací práce. Toto opatření zároveň zamezilo překrývání témat i případným prestižním sporům o jednotlivé autory, pokud se na ně obě původní redakce obrátily zároveň. Redakční rady ovšem zůstaly samostatné, což bylo vysvětleno zachováním obsahové samostatnosti. Stejně tak mohlo ale jít o prevenci proti pozůstatkům zmíněných prestižních sporů, které by v případě úplného sloučení patrně ztížily práci redakce.

Před „novými úkoly, které jsou kladeny na úsek stranické literatury“ odešel z vedení příslušné redakce Josef Beneš. Podobně jako v redakci filozofie ho nahradil člověk zvenčí, Čeněk Pičman, tentokrát z jiné „Svobody“ – deníku Středočeského kraje.

V odstavci věnovaném redakci beletrie zdůrazňuje „Zpráva...“⁸ její zvláštní význam „v souvislosti se situací mezi našimi spisovateli“.⁸ „Nejasná koncepce ve vydávání krásné literatury, především pokud jde o její společenskou angažovanost“⁸ byla totiž pro někoho až příliš jasná, jestliže ji provázelo „pokračování ve spolupráci se spisovateli, kteří se dosud staví aktivně proti konsolidačnímu úsilí strany v oblasti kultury“⁸. Proto byl odtud odstraněn Desider Galský. Zachoval si přitom ale jistou váhu, protože nakladatelství se snažilo, aby bylo využito jeho odborných znalostí. Ty nakonec uplatnil v nakladatelství Albatros jako autor

¹¹ Národní archiv České republiky, fond ÚV KSČ, sv. 42, ar. j. 72/1

¹² Tamtéž, Příloha III., str. 11

¹³ Tamtéž, Příloha III., str. 12

knih pro mládež. V redakci beletrie byl nahrazen Františkem Todtem. Ten v nakladatelství působil už od předchozího roku „na základě usnesení sekretariátu ÚV KSČ“ a byl tudíž nepochybně naprosto spolehlivý. „Nedostatek koncepce a aktivního přístupu“ na úseku odbytu a propagace si vyžádal i změnu ve vedení tohoto úseku. Taková změna byla jedine logická, poněvadž zdejší Gustav Skýpala nejen „patřil rovněž k úzkému okruhu spolupracovníků T. Kosty“, ale „udržoval s ním styky i po jeho útěku na Západ“.¹⁰ Kromě toho ale mohlo být už tehdy jasné, že odbyt a propagace značné části do budoucna plánovaných titulů si bude žádat

velmi aktivní přístup.

Výše popsané personální změny a způsob, jakým byly v materiálech 72. schůze sekretariátu ÚV KSČ popsány, byly patrně pro tehdejší rok charakteristické. Zároveň tyto materiály umožňují nahlédnout do tehdejšího uspořádání nakladatelské práce. Přitom není bez zajímavosti, že mezi členy redakčních rad, alespoň tak, jak bylo navrženo jejich složení, nacházíme více předchozích i budoucích autorů zde vydaných knih. Lze zmínit například Václava Krále (*Záříjové dny 1938*, Svoboda 1971) v redakční radě historie nebo Ladislava Hrzala (*Lenin o ideologickém boji*, Svoboda 1971) v redakční radě marxisticko-leninské filozofie.

5. Ediční činnost

5. 1 počty publikací

Ptáme-li se, jak se výše popsané zásahy do personální i ediční struktury nakladatelství, provedené roku 1970, konkrétně projeví na jeho knižní produkci z téhož roku, je možné srovnat ji s produkcí roku předchozího i následujícího. V předchozím roce 1969, tedy před popsányi zásahy, by měla panovat ještě ona svobodná a na 72. schůzi tolik kritizovaná autonomie redakční práce. Naopak v následujícím roce 1971 by se měl již výrazně projevit činnost nových „redakčních kolektivů“ ve smyslu stranických direktiv.

Prvním srovnávaným parametrem by měly být celkové počty publikací vydaných v každém z těchto let. Tak můžeme zodpovědět otázku, zda hluboké změny v nakladatelství nezpůsobily propad počtu vydaných titulů, jak by se dalo očekávat., jestliže mnoho klíčových redaktorů bylo nuceno odejít. Z grafu¹⁴ (viz Příloha II) kupodivu plyne, že celková produkce roku 1970 byla naopak dokonce vyšší než v obou letech zbývajících. To si lze vysvětlit dvojím způsobem. Jednak můžeme připustit, že personální obměna nebyla zcela nepromyšlená. Jednak může svou roli hrát i fakt, že 72. schůze sekretariátu ÚV KSČ se konala až 23.února. To znamená, že celé dva měsíce pracovali v nakladatelství ještě postaru. Při celkové produkci 143 knih, znamená 1/6 přibližně 24 titulů.

Pokud mělo nakladatelství Svoboda podle představ z roku 1967 výrazně zasáhnout do oblasti krásné literatury (viz výše), je zajímavé, jak se toto úsilí vyvíjelo později. Vodítkem může být prostý poměr mezi odbornou literaturou a beletrií (viz Příloha III ¹⁵). Jasně patrný je citelný pokles relativní váhy beletristické produkce proti více než polovině (!) v roce 1969 až k bezmála pouhé třetině celkové produkce. To lze snad vysvětlit obnovením stranické pozice, respektive monopolu i ve zbývajících nakladatelských podnicích, kterým tak již samotná Svoboda nebyla nucena konkurovat. „Nejlepší stranické tradice“ mohly být nyní pěstovány kdekoli.

Zájem tehdejších čtenářů můžeme dnes nanejvýš odhadovat. Jaký zájem o jednotlivé tituly předpokládali přímo v nakladatelství, můžeme ovšem zjistit poměrně přesně podle výše jejich nákladů. Konkrétně v roce 1970 nám však taková zjištění komplikuje fakt, že u neobvykle vysokého procenta publikací není náklad vůbec uveden, jak ukazuje Příloha IV¹⁶ (viz). Z toho bychom mohli soudit, že zásadní změny, kterými nakladatelství prošlo, byť se neodrazily

¹⁴ Graf počtu vydaných titulů

¹⁵ Graf poměru odborné a ostatní literatury

¹⁶ Graf poměru titulů s neuvedeným nákladem

na celkovém počtu titulů, mohly přece jen způsobit určitou nepravidelnost nebo nejistotu v zavedeném chodu práce. Lze si představit, že u některých titulů nebylo do poslední chvíle jasné, zda vyjdou. Zároveň, pokud měly to štěstí a vyšly, nebylo jisté, jak širokému publiku budou určeny.¹⁷

Pokud nám graf v Příloze III ukázal, že klesal podíl krásné literatury vyjádřený počtem titulů, můžeme se pokusit změřit váhu beletrie v nakladatelství Svoboda výší jejích nákladů, tedy doslova počtem knížek. Pokud sestavíme pro každý rok tabulku knih s nejvyšším nákladem, výsledky nejsou nezajímavé.

rok 1969

1	Dumas	Paměti lékařovy	150 000
2	Zikmund	Svět pod Himálajem	120 000
3	Elliott	Zlomený šíp	100 000
4	Feuchtwanger	Židovka z Toleda	100 000
5	Maupassant	Příběhy plné lásky	85 000
6	Ovidius	O lásce a milování	80 000

V prvním sledovaném roce nepronikla do první šestice ani jedna odborná ani politická, respektive agitační publikace. Nejblíže z nich stojí Dokumenty moskevské porady komunistických a dělnických stran (40 000). Ačkoli byl jejich politický význam v tehdejších souvislostech prvořadý, dosáhla elita „světového proletariátu“ pouze stejného nákladu jako antický imperátor Markus Aurelius svými Hovory k sobě. Oba se tak umístili dokonce i za Veselou knihou zvířátek Marie Majerové (52 000).

rok 1970

1	Dumas	Paměti lékařovy II.	150 000
2	Němcová	Stříbrná kniha pohádek	105 000
3	Feuchtwanger	Bláznova moudrost	100 000
4	Vasilikos	„Z“	80 000
5	Galsworthy	Tmavý květ	80 000
6	Vrchlická	Z oříšku královny Mab	60 000

Ani roku 1970 se příliš nezměnilo. Apolitická (nepočítaje případné skryté souvislosti) literatura si udržovala jasné vedení. I tak významný nakladatelský počín, jakým bezesporu bylo dovršení řady Leninových spisů ke stému výročí jeho narození, měl proti ní nepatrný náklad.¹⁸

¹⁷ Například z tehdy vydané knihy o Čankajškově může čtenáři dodnes vypadnout do ruky lístek s důrazným upozorněním „Určeno pouze pro vnitrostranickou potřebu!“

¹⁸ 40., 44. a 45. svazek, náklad po 4 000 výtisků

rok 1971

1	Husák	Zpráva o činnosti strany... ¹⁹	500 000
2	Brežněv	Pozdravný projev... ²⁰	500 000
3	Štrougal	Hlavní směry... ²¹	500 000
4	Jakeš	Zpráva ústřední... ²²	250 000
5	Marx	Mzda, cena a zisk	180 750
6	Wallace	Když gangsteři ovládli Londýn	149 600

Rok 1971 znamenal skutečně zásadní převrat. Poprvé neproniklo žádné dílo krásné literatury mezi první pěti. Tuto pěti tvořila vystoupení a referáty ze XIV. sjezdu KSČ. Ten byl v onom roce hlavní domácí politickou událostí. Došlo na něm totiž k formálnímu završení procesu tzv. normalizace. Zřejmou převahu agitačních publikací lze však i v tomto případě korigovat porovnáním jejich rozsahu s Wallaceho drsnou detektivkou na 6. místě. Sjezdové příspěvky a referáty nebyly samozřejmě příliš rozsáhlé a v knižní podobě se jednalo o tenké brožury, jak je zřejmé z počtu jejich stran (viz pozn. k tabulce). Vynásobíme-li počet stran vyšší nákladu, získáme u každé publikace celkový počet stran všech knížek z celého vydání. Sečteme-li pak tyto počty u zmiňovaných pěti brožurek a porovnáme s nimi stejný výpočet u vydání Wallaceho díla, zjistíme poměr zhruba 3 : 1 (96 mil. stran proti 33 mil. stran).²³

Celý tento výpočet působí na první pohled velmi pošetile a zbytečně. Určením celkového počtu stránek určitého vydání lze však poměrně přesně odhadnout spotřebu materiálu tohoto vydání i jeho fyzický objem, obojí klíčové pro vlastní výrobu, přepravu a uskladnění. V případě výše uvedeném tak lze dokázat, že i zcela extrémní agitační úsilí, spojené se XIV. sjezdem KSČ, znamenalo v onom roce pro nakladatelství Svoboda, respektive pro tiskárny, po stránce materiální a logistické pouze třikrát větší zátěž než jediná (!) detektivka.

5.2 vyřazování publikací

Vyřazování publikací lze rozlišovat podle okamžiku zásahu a způsobu zásahu. Probíhalo jednotlivě už před sestavováním plánu (jak je zmíněno v materiálech), snad i při jeho sestavování a zřejmě i po jeho předběžném schválení. Je proto otázkou, zda došlo k vyřazení některé publikace při samotném jednání o plánu v průběhu oné 72. schůze. Bylo by to sice

¹⁹ Husák G.: Zpráva o činnosti strany a vývoji společnosti od 13. sjezdu KSČ a další úkoly strany, Svoboda 1971, 75 str.

²⁰ Brežněv L.I.: Pozdravný projev generálního tajemníka ÚV KSSS L. I. Brežněva XIV. sjezdu KSČ, Svoboda 1971, 7 str.

²¹ Štrougal L.: Hlavní směry hospodářské politiky strany v letech 1971-1975, Svoboda 1971, 40 str.

²² Jakeš, M.: Zpráva ústřední kontrolní a revizní komise KSČ, Svoboda 1971, 87 str.

²³ $500\,000 \times (75 + 7 + 40) + (250\,000 \times 87) + (180\,750 \times 75)$ proti $149\,000 \times 219$

logické a pravděpodobné, ale z dostupných materiálů to nelze nijak zjistit. Nejpravděpodobnější se zdá být, že některé nápadnější knihy byly zamítnuty už při této schůzi. Její účastníci si ovšem, z pochopitelného nedostatku potřebných odborných znalostí, patrně netroufali na místě posoudit všechny publikace. Nebylo to ostatně ani nutné, k této práci přece vybrali nové, spolehlivé osazenstvo podniku.

5.3 doplňování publikací

Doplňování publikací o nové, stranickým zájmům sloužící tituly, bylo hlavním smyslem snahy ovládnout nakladatelství. Právě tyto knihy měly být v nejbližší i vzdálené budoucnosti nejdůležitější náplní jeho činnosti. Tyto knihy, nebo často přesněji brožury, lze rozdělit podle jejich zaměření. Prvním typem byly knihy s propagačním významem, jako například „Říjen zblízka“. Takové publikace neměly pro současnost žádný praktický propagační význam a byly čistým poučením z historie.

Další skupinu tvořily naopak knihy s významem ryze praktickým. Jednalo se totiž o učebnice a příručky marxismu-leninismu, sice samozřejmě prodchnuté příslušnou ideou, jejichž smyslem ovšem nebylo tuto ideu šířit, ale hlavně vštípit ji budoucím širitelům.

Poslední skupinou byly knihy „kultovní“ (tzv. klasikové marxismu-leninismu) a „povinné“. Zde šlo hlavně o publikování článků, projevů a statí předních činitelů Sovětského svazu, tradici už ze Stalinových dob, ale po roce 1968 samozřejmě velmi důležitou. Značný význam mělo roku 1970 nepochybně i vydání Husákových prací z předchozího roku. Jmenovaný tak dostal ediční řadu, jež ho v nezměněné podobě provázela celým zbytkem politické kariéry. Patrně bylo nevhodné ji přerušit. Tak se dílo generálního tajemníka ÚV KSČ a pozdějšího prezidenta republiky stalo de facto samostatnou ediční řadou. Také jeho předchůdci v prezidentské funkci Ludvíku Svobodovi vyšlo stručnější shrnutí projevů a článků, pro jistotu ovšem z bezpečně vzdálených let 1942 – 1945, což mohlo mít ale ještě jiné pozadí.²⁴ Toto doplňování mělo ovšem i své meze. V edičním plánu je uveden také sborník „Internacionalismus a nacionalismus“, jehož statí „sovětských autorů a z dalších socialistických zemí“ však lidé nakonec neviděli. Buď byla při omezené kapacitě jednoduše dána přednost jiným titulům, nebo ještě nebylo uznáno za vhodné příliš rozčilovat většinu případných čtenářů.

²⁴ L. Svoboda byl tehdy považován na sovětské straně za užitečného, byť nevědomého spojence. Viz Doskočil: „Vot vožd' partii!“ in ČCH 2005/3, str. 582 - 583

5.4 ediční řady

Ediční řady ve stavu z počátku 70. let byly výsledkem hlubokých přeměn v nakladatelství v průběhu druhé poloviny 60. let. Na jejich počátku stálo nakladatelství zatížené publikováním převážně neprodejných titulů politické literatury, která nemohla instituci podobného rozsahu zajistit hospodářské výsledky. Přestože šlo tedy o krajně ztrátový podnik, jeho zřizovatel ho potřeboval udržet v chodu.

Ale již před počátkem šestého desetiletí bylo zřejmé, že do budoucna by se příjmy měly, pokud možno, přibližovat nákladům.²⁵ Reorganizace nakladatelství pod staronovým názvem Svoboda znamenala nadějný krok směrem k tehdy velmi modernímu edičnímu profilu, který ovšem vydržel téměř doslova beze změn až do roku 1989. Ještě před opuštěním suchopárného jména „Státní nakladatelství politické literatury“ (SNPL) přišla první nová řada „Ekonomie a společnost“. Tato řada zůstala - patrně i vzhledem ke své převažující povaze příruček - určena pro úzce odbornou praxi tehdejšího plánovaného hospodaření.

Po roce 1970 měly jednotlivé ediční řady různé osudy. „Ekonomie a společnost“ byla nejen zachována, ale ještě rozšířena a stala se na příštích dvacet let co do počtu titulů nejrozsáhlejší souvislou řadou odborných publikací v nakladatelství Svoboda. Na rozdíl od původní koncepce druhé poloviny 60. let, výrazně zaměřené na ekonomickou teorii, a to nikoli jen čistě marxistickou, však začaly převažovat politicky zcela nezávadné příručky pro úzce odbornou praxi tehdejšího plánovaného hospodářství. Kromě toho si po celou dobu svého trvání tato řada udržela jednotný vzhled podle původního (!) návrhu z první poloviny 60. let.

Další edicí, vztahující se k hospodářství, respektive k hospodářské praxi, byla edice „Racionalizace v práci hospodářského pracovníka“. „Hospodářský pracovník“ byl téměř ihned přejmenován na „vedoucího“. Na jeho racionalizaci se měli střídavě podílet pouze dva lidé – Karel Pavelka a Ladislav Svatuška. Toto unikátní uspořádání ediční práce vydrželo celé dva roky, než byla zadána také jiným autorům. Podstatou jednotlivých svazků, rozsahem předem omezených na zhruba 120 stránek, bylo například „Jak lépe...řídít“, „rozhodovat“ nebo „organizovat“.

Mimo ediční řady vyšla o stejné problematice ještě téměř gigantická, populární „Výchova k vědeckému řízení“ (600 stran, autorem J. Čamra).²⁶

²⁵ „Knihy 1945 – 1975“, str. 8

²⁶ „Knihy 1945-1975“, str. 317

Zrušením byla postižena jiná ekonomická edice, nazvaná „Za vyšší úroveň plánovitého řízení“. Její zrušení mělo patrně pouze organizační důvody, protože o příslušnou problematiku byla, jak je výše uvedeno, zároveň rozšířena „Ekonomie a společnost“.

„Sociologická knižnice“ vycházela rovněž bez přerušení po celou tuto dobu, ale kromě podstatně menšího celkového počtu titulů se její publikace lišily i svým přebalem, jehož výtvarná podoba se během dvaceti let dvakrát zásadně změnila. Změnil se samozřejmě i obsah a proti relativní volnosti předchozí dekády, kdy zde mohl vyjít dokonce i výbor z díla čelných představitelů tzv. „frankfurtské školy“²⁷, se změnil k horšímu, ve smyslu přísného návratu k marxismu, a to značnou měrou v dílech sovětského původu.

„Filosofie a současnost“ byla vedle „Ekonomie a společnosti“ druhou řadou, jejíž charakteristická brožovaná vazba se nikdy nezměnila ani v nejmenším detailu. Proti předchozím dvěma řadám a zřejmě i vzhledem k původnímu záměru zůstala ovšem pouhým torzem, k němuž v příštích patnácti letech přibýlo jenom dvanáct nových titulů. Ty se potom již zakládaly výhradně na marxistickém světovém názoru.²⁸

V tomto směru byla ovšem v nakladatelství Svoboda filozofie předstižena historií. Knižnice „Otázky dějin“ přestala po rozpuštění původní redakční rady na několik let vycházet úplně. Nedostalo se tak už ani na Markovy, Třeštíkovi a Šmahelovy „Problémy historické vědy“, ani na Schiederovy „Dějiny jako věda“. Poslední zde vydanou knihou byla Hughesova „Historie jako umění a jako věda“, nepočítáme-li Bezčerevnychovo, tedy původně ruské „Tajemství lidského bytí“. Toto útlé pojednání o správném, tedy materialistickém pojetí historie, zůstalo trčet uprostřed první poloviny 70. let jako osamělý kůl v edičním plotě. Až roku 1976 následovalo „17. století“ autorské dvojice Hroch-Petráň. V následujících patnácti letech vyšlo v sice poměrně pravidelných, ale zoufale dlouhých intervalech několik málo dalších titulů. Celá edice tak od roku 1970 dosáhla pouhých deseti (!) titulů, navíc většinou od sovětských autorů, což jistě nenaplnilo původní záměr.

Snad nejsmutnější osud však měla edice „Dialogy“. Tato edice vznikla roku 1966 a většinou z těch deseti titulů, jež zde vyšly do osudné 72. schůze sekretariátu ÚV, stála zřejmě na samé hranici tehdejší cenzurní praxe. V definitivně změněných poměrech ale nebyla zrušena, nýbrž naopak převzata v nezměněné vnější úpravě, aby sloužila té nejprůhlednější propagandě. Mukařovského „Dialektika naší kultury“ byla nahrazena „Sionismem a antisemitismem“. Tato publikace byla první z řady následujících, neznamenajících už dialog, nýbrž apologii, v tomto případě naší tehdejší blízkovýchodní politiky. Charakteristické

²⁷ Tato filozofická škola pěstovala na „Západě“ tzv. kritickou teorii založenou na skeptickém pohledu na vývoj společnosti, včetně společnosti socialistické

²⁸ „Knihy 1945 – 1975“, „Knihy 1975 – 1979“, „Knihy 1980 – 1984“, odkud pocházejí i následující údaje o vydaných publikacích

běžové sešity, jdoucí až dosud velmi dobře na odbyt, tak do budoucna nemohly u většiny lidí vzbuzovat seriózní zájem.

Edice „Portrétů“ významných historických osobností původně vycházela v Orbisu. Ten se o ni však počínaje rokem 1966 začal dělit se Svobodou podle dohodnutého klíče. Umění a filozofie zůstaly Orbisu a oblast politiky připadla do Svobody. Zde tato edice zůstala roku 1970 netknutá ve všech čtyřech titulech (o Kolumbovi, dále o Ašókově, Kateřině II. a Francisi Baconovi). Hned v příštím roce však po dalších třech titulech skončila (o Tolstém –v Orbisu, o Solónovi a poslední o Garibaldim). V tomto případě ale ukončení edice nemuselo nutně mít politické pozadí a mohlo být možná už dlouho dopředu naplánováno.

Některé ediční řady se tedy i po provedených změnách těšily nebývalému rozmachu, jako například „Ekonomie a společnost“. Jiné si co do počtu publikací udržely dobrý průměr z předchozí etapy, například „Sociologická knižnice“ nebo „Dialogy“. Další naopak stagnovaly, jako třeba „Filosofie a současnost“, nebo dokonce prakticky zanikly. To je případ řady „Otázky dějin“, přičemž je zajímavé, že samotná edice nebyla nikdy formálně zrušena a přes faktický zánik v celé první polovině 70. let (protože zmíněné „Tajemství lidského bytí“ nelze především rozsahem srovnávat se zbytkem produkce) byla vždy počítána nepřerušeně od roku svého vzniku (1966).

Ve druhé polovině 60. let se zrodila edice „Knižnice moderních dějin“. Poněkud vlažný úvod představoval první svazek (Pokorná: Na počátku 30. let, 1967), pojednávající v dobovém kontextu již poněkud únavně o předtím frekventovaném tématu hospodářské krize. Jeho atraktivitu sama redakce ocenila na pouhých 1 300 výtisků. Následovalo naopak tehdy módní téma války a okupace. V publikaci Dny odvahy (1966) autorská dvojice Mencl – Sládek popsala činnost jedné z menších odbojových skupin „Předvoj“. Módnost tématu se odrazila ve výrazně vyšším nákladu 3 300 výtisků. Toto množství je však zcela nepatrné v porovnání s následujícím svazkem vzpomínek sovětského diplomata Berežkova, jehož delikátní úkol z počátku druhé světové války budil pozornost ještě po čtvrtstoletí. Tomu odpovídalo i české vydání, v rámci edice výjimečné nejen pevnou vazbou (použitou paradoxně právě u nejtěplejší knihy celé řady), ale i skutečně gigantickým nákladem 40 300 svazků (Berežkov: S diplomatickou misí k Hitlerovi, 112 str., Svoboda 1967). Přepadení Sovětského svazu hitlerovským Německem se věnoval další ruský autor v obširném a chronologicky velmi úzce vymezeném popisu, tvořícím další svazek, vyšlý opět v podstatně nadprůměrném nákladu (Někrič: První den války, Svoboda 1967, náklad 10 000 výt.). Patrně především změnám roku 1968 vděčila za své vydání ve stranickém nakladatelství kniha o druhém československém prezidentovi a jeho nelehkém břemenu (Lvová: Mnichov a Eduard

Beneš, Svoboda 1968), jsoucí zároveň asi vůbec první publikací o něm vydanou od února roku 1948. Tomuto datu byla naopak věnována kolektivní práce evokující význam tehdejších událostí již svým názvem „Na rozhraní dvou epoch“ (Svoboda 1968). Dalšími dvěma částmi se ediční řada opět vrátila o jedno desetiletí zpět „Podivným mírem“ (Svoboda 1968), který předcházel vypuknutí druhé světové války a na jehož počátku stálo „Osudové dilema“ velmocí (Svoboda 1969). Saul Friedländer pak ještě popsal, jaký napjatý vztah měli „Hitler a Spojené státy 1939-1941“ (Svoboda 1970). Vzápětí došlo v nakladatelství k přeskupení, jehož známkou v „Knižnici moderních dějin“ bylo charakteristické zhodnocení jedné z nejvýznamnějších událostí našich novodobých dějin z pera Václava Krále – „Zářijové dny 1938“ (Svoboda 1971). Následoval popis události tehdy v našich dějinách považované nesporně za úplně nejvýznamnější, o čemž neklamně svědčil opět výrazně vyšší náklad, než bylo obvyklé. Jednalo se o „Dramatické dny února 1948“, jejichž kvantitativní náskok vůči například i Václavu Královi se rovnal 9 600 oproti 2 000 výtisků. Na této nízké tiráži zůstal i další svazek edice, kniha Zdeňka Bradáče „Před pochodem na Řím“, kterým se roku 1922 dostal k moci Benito Mussolini. Svým tématem pronikala z celé ediční řady nejhluběji do historie a byla zároveň mezi jejími dvanácti dosavadními svazky teprve čtvrtým, který se netýkal druhé světové války (vydána roku 1973). Převládající téma 2. světové války se nezměnilo ani v následujících několika letech, kdy se další svazky týkaly „Tajemství, v němž se rodila válka“ (Ovsjannyj, Svoboda 1974), Košického vládního programu: „Zrod revoluce“, (Svoboda 1975) nebo vzniku spojeneckého svazku velmocí (Berežkov: Zrod koalice, Svoboda 1977). Výjimkou bylo jenom původně rakouské pojednání o tamních událostech na počátku 30. let (Reisberg: Únor 1934. Pozadí a následky, Svoboda 1977), následován pro změnu úspěšným revolučním pokusem viděným cizíma očima jako „Ohlas velké říjnové revoluce v českých zemích“ našeho tehdy předního odborníka na danou problematiku Jana Galandauera. (Svoboda 1977). Nejvydatnější rok celé edice pak stejně začal i skončil tématem vzájemných vztahů států bojujících proti nacismu, tentokrát na konferenci v Postupimi (Vysockij: Akce Terminal). Následující rok bylo zvýšeným nákladem oslaveno významné kulaté výročí (Melichar: Český únor 1948, 7 000 výtisků) a vzápětí v mírném předstihu i další, tentokrát nikoli výší nákladu, ale objemem práce: „Kuba – 20 let revoluce“ sice obsáhla celých 488 stran tisku, její autor Ladislav Dvořák však tento prostor nemohl naplnit tak zajímavými údaji, jaké obsahovala o několik stránek útlejší Bradáčova práce „Před pochodem na Řím“. Další ediční práce pak z nejasných příčin již nepokračovaly, nepočítáme-li původně maďarské „Společně na cestě k socialismu“ z roku 1981 jako definitivní bezradnou tečku edice, která byla jen o několik málo let dříve relativně frekventovaná.

„Knižnice moderních dějin“ je příkladem edice, která byla přes relativně značný rozsah náhle a bez přímé náhrady ukončena na počátku 80. let. Oproti tomu „Otázky dějin“ tehdy prožívaly svou skromnou renesanci, zahájenou, po násilném přerušení práce po dobu první poloviny 70. let, teprve roku 1976, a to prací dvou předních autorů M. Hrocha a J. Petráně „17. století – krize feudální společnosti?“. Na tento důstojný úvod v témže roce navázal sovětský „Vztah historie a současnosti jako metodologický problém“, řešený autorem Ivanovým na základě zkušeností z novějších ruských dějin a v duchu názvu rovněž poměrně rozvlekle a nezáživně. Po dvouleté přestávce přišla pro změnu opět hodnotná a pro domácí potřebu významná práce Otty Urbana „Kapitalismus a česká společnost“, a sice společnost ve 2. polovině 19. století. Po další dvouleté odmlce, která měla být, jak se ukázalo, víceméně pravidelným intervalem mezi jednotlivými svazky edice, přišel na řadu „Východ a světové dějiny“, hutná sovětská polemika proti chybnému pojetí tzv. „asijského výrobního způsobu“ v západních odborných kruzích (Nikiforov: Východ a světové dějiny, 472 str., Svoboda 1980). Počtem stran se dílo dostávalo na hranici technologických možností brožovaného svazku, podobě zvolené kdysi pro celou edici. Místo její modifikace ve formě klasické vazby, jako se opakovaně dělo např. u „Knižnice moderních dějin“, byla zvoleno omezení rozsahu práce prostým vypuštěním části textu. Shodou okolností se jednalo právě o kapitolu, kde autor obšírně popisoval názory svých „buržoazních“ oponentů. Touto náhodou ztratila ovšem kniha pro české čtenáře značnou část své hodnoty. Vrchovatou měrou to ale vynahradila další kniha, vydaná o rok později, patrně jedna z nejvýznamnějších monografií našeho dějepisectví v celém popisovaném dvacetiletí, totiž „Buržoazní revoluce v Evropě“. V tomto díle na 476 stranách shrnul své dlouholeté poznatky přední odborník na danou problematiku profesor Miroslav Hroch. Až o tři roky později pokračovala edice dalším svazkem kolektivu sovětských autorů. Šlo o „Teoretické problémy světového historického procesu“, odhadnuté pro jistotu na krajně nízký náklad pouhých 600 svazků (Svoboda 1984). V edici „Otázky dějin“ lze tedy pozorovat několik charakteristických rysů, neboli tehdejších jazykem, zvláštností. První odlišností od ostatních edičních řad nakladatelství, a to i těch úzce odborných, jsou skutečně velmi dlouhé intervaly mezi jednotlivými svazky. Tyto intervaly činily, jak bylo výše již uvedeno, v průměru 2 roky. Pokud byl někdy tento interval kratší (jako mezi „Východem a světovými dějinami“ a „Buržoazními revolucemi v Evropě“), byl vzápětí vyrovnán do průměru intervalem naopak delším (3 roky mezi „Buržoazními revolucemi“ a „Teoretickými problémy světového historického procesu“). Tak výrazné intervaly pochopitelně vedly k malému celkovému rozsahu edice, čítající za celou svou druhou část, tj. od obnovení roku 1976 do roku 1989 včetně pouhých 10 svazků. Na druhou

stranu nelze opomenout, že tato edice, přes své velmi úzké zaměření, nebyla zastavena a její činnost se po celou dobu vyznačovala sice pomalým, ale pravidelným rytmem, s nímž zásobovala české dějepisectví příručkami. Ty lze rozdělit podle provenience i podle kvality, přičemž nelze přehlédnout přímou souvislost mezi oběma kritérii u jednotlivých svazků. Za prvé se s pozoruhodnou pravidelností střídaly práce našich a sovětských autorů. Za druhé nelze domácím pracím upřít zpravidla mnohem výraznější konkrétní přínos.

„Svět v pohybu“ je příkladem edice, které se změny spojené s nástupem tzv. normalizace dotkly zdánlivě méně výrazně než jiných. Vydávání jednotlivých svazků pokračovalo jen s malým přerušením, vycházely zde i nadále práce „západních“ autorů a zachován zůstal i přibližný objem produkce. Přesto je však možné rozpoznat některé podstatné změny. Edice byla původně produktem uvolnění na konci 60. let, kdy měla zřejmě čtenáře seznamovat se „Západem“, a to nejen tematicky, ale i názorově, totiž očima „západních“ autorů. Nasvědčují tomu první svazky, vydané v letech 1969 – 1971. „Pýcha moci“ senátora Fullbrighta je následována Opluštilovou „Afrikou překvapení a ukvapení“ a opět „západním“, přesněji francouzským pohledem na „Problém Číny“ Rogera Garaudyho. Pak nastala v produkci dvouletá odmlka, kterou by bylo možné vysvětlit stejnými změnami, jaké byly v té době obvyklé v celém nakladatelství, kdyby ovšem další částí edice nebyly právě „západní“ „Nervy vlády“ amerického profesora Deutsche (Svoboda 1971). Bylo by pak možné uvažovat o určitém zbytku svobody, které se konkrétně tato redakce mohla ještě těšit, třebaže s jistotou to tvrdit nelze. Zde bychom se pohybovali ve sféře dohadů. V následujícím roce bylo výročí stavby „berlínské zdi“ připomenuto tematickým shrnutím „Berlín – průsečík světové politiky“. Druhý ze dvou německých států byl v příštím roce připomenut silně kriticky (Milan Čech: NSR včera a dnes, Svoboda 1972). Tato práce měla zjevně za cíl ovlivnit domácí míru obdivu k německé míře konzumu, jak je ostatně v knize samé výslovně připomenuto. Následovaly „Socialistické státy, evropská bezpečnost a spolupráce“, jako první z celé řady prací, týkajících se Evropy jakožto bojiště studené války. Tato tematika měla do budoucna tvořit podstatnou část celé ediční řady a zbavovat ji tak zájmu čtenářů. Vzápětí byla ovšem vydána jedna z nejpozoruhodnějších knih celého desetiletí, z francouzského originálu přeložená útlá brožura „Angela Davisová“, eklekticky shrnující život a názory této přední americké představitelky údajně levicového, dokonce prý přímo komunistického hnutí, do jehož krajní, tehdejší černošským radikalismem ovlivněné odnože tak měli naši čtenáři unikátní příležitost nahlédnout. Kromě tématu samého je tato kniha zajímavá i prokazatelnou rychlostí redakční práce, tehdy ojedinělou. Vyšla totiž česky pouze necelý rok po své originální pařížské předloze (v Edition Sociales). Po blíže nevysvětlitelné dvouleté odmlce

přišla na řadu „Fronta bez příměří“, zmíněná v kapitole o roce 1968 v produkci nakladatelství. „Třídní boje v západní Evropě“ jsou další prací „západní“, tentokrát západoněmecké provenience. Kromě svého rozsahu (nejsilnější svazek celé edice – 517 str.), vyplněného ohromným množstvím konkrétních údajů, se proti soudobým „východoevropským“ pracím s podobnou tematikou vyznačuje také střídmostí v hodnocení jednotlivých událostí a jevů. „Ropa v současném světě“ následující rok hodnotila zpětně tzv. ropnou krizi z podzimu roku 1973. Ján Zvada se poté uvedl suchopárným přehledem „Strategie míru“ v jednotlivých zemích socialistického tábora. Jakýmsi doplňkem k uvedeným „Třídním bojům v západní Evropě“ měla asi být „Černá kniha o zahraničních dělnících“ Siegmara Geiselbergera (Svoboda 1975). Pozornosti neušla ani Organizace spojených národů (Potočný: OSN), ani v příštím roce Ceaucescův režim (Slatinský: Současné Rumunsko, Svoboda 1976). Autorská dvojice Vajnar – Vejvoda shrnula průběh „Odzbrojení 1945-1975“ a ve stejném roce byly popsány i „Problémy portugalského hospodářství“ (Svoboda 1976). Oblasti, procházející v 70. letech mnohdy bouřlivým politickým vývojem, věnoval svou rozsáhlou práci M. Kubín („Latinská Amerika – kontinent v pohybu“). Ještě objemnějším svazkem však byla v následujícím roce druhá práce Jána Zvady, vydaná v této ediční řadě. Šlo o podrobné „Dějiny politických bojů ve Francii 1940-1975“, rozvržené na 468 stran tisku. Vztahy Severní, Střední a Jižní Ameriky osvětloval našim čtenářům Jungbauerův „Meziamerický systém“ (Svoboda 1977). Za vládní objednávku lze s největší pravděpodobností považovat publikaci, za jejímž poněkud nejasným názvem „Evropská bezpečnost a ČSSR“ ve skutečnosti skryla dvojice Holický – Sýkora pochvalný přehled činnosti československé delegace na jednáních Konference pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, čili stručněji na helsinské konferenci roku 1975. Jinou událostí téhož roku byla „Angolská revoluce“ (autoři Brönnarová a Ostrowsky, Svoboda 1977). Na řadu pak přišla opět OSN, resp. její „Rada bezpečnosti“ (opět Potočný). Západoněmeckou politickou publicistiku reprezentovala v následujícím roce velmi kritická práce Hanse Adama o „CDU/CSU“ (336 str., Svoboda 1978). Vzápětí se pokusil František Vychodil pod sugestivním názvem „Blízký východ – válka či mír?“ nastítnit tamní, od poloviny desetiletí opět velmi neklidné poměry. Studené války se potom bezprostředně týkala Fifkova „Vídeňská jednání 1973-1977“. Mírně vyšším nákladem byla vzápětí počtána další kolektivní sovětská práce, nabádající, jaký poměr mají k sobě zaujímat „Komunisté a současná sociální demokracie“ (2 500 výt., Svoboda 1978). Tím bylo uzavřeno nejpłodnější období této ediční řady.

Produkce let osmdesátých byla ve srovnání s předchozím desetiletím nejen méně početná, ale především výrazně jednotvárnější. Většina prací se totiž zabývala vztahy mezi oběma

stranami tzv. studené války. První knihou, jež vyšla po několikaleté přestávce, byl „Sionismus“, přeložený z ruského originálu (Meščerjakov – Sergejev, Svoboda 1980). Po drobnějším, rovněž původně ruském „Dnešním Vietnamu“ (Svoboda 1980) přišlo „Svítání na jihu Afriky“, ztělesňované rostoucím odporem k politice apartheidu, (Svoboda 1981). Následoval stručný historický přehled čínských dějin v letech 1949-1979 („Čínská lidová republika“, Svoboda 1981) a rovněž asijský „Afghánistán“ s podtitulem „Revoluce a kontrarevoluce“ (Svoboda 1982). Zásadní součást americké politiky ve studené válce popsal ze sovětského hlediska Arbatov („Jaderná strategie Washingtonu“). Pouze v tehdy rekordně nízkém nákladu byly vydány „Suroviny a rozvojové země“ (náklad jen 750 výt., Svoboda 1982), aby mohly být následovány řadou čtyř knih, týkajících se víceméně úzce studené války. Šlo o popis „strategické agrese v politice imperialismu“ pod názvem „Proti socialismu a pokroku“ (Melichar, 1983), „Anatomii lži“ Samuila Lazareviče Zivse, stručnější „CIA v Evropě“ západoněmeckého specialisty na kritiku činnosti tajných služeb Julia Madera (rovněž 1983) a v dalším roce ještě podrobnější Novákovu „NSR a úsilí socialistických zemí o mírové soužití“ (Svoboda 1984). Následující dvě publikace byly ve srovnání s předchozími relativně zajímavější. Jednalo se totiž o „Islám a muslimské země“, reagující na nečekané oživení této problematiky v závěru předchozího desetiletí a rok 1984 uzavřela kolektivní práce západoněmeckých levicových sympatizantů, hájící „Revoluci ve Střední Americe“, konkrétně v Salvadoru a Nikaragui. (Andino – Mies – Schmidt, něm.vyd. 1983, Svoboda 1984). Následoval další „studenoválečnický“ soubor o třech svazcích, čili Rybeckého vojenská „Rovnováha ano, převaha ne“, „Politika mírového soužití“ a Nalinovo, tedy z ruštiny přeložené „Made in NATO“, vydané již roku 1986. Mnohem širší záběr měla další původně ruská kniha, zahrnující „Současná sociální hnutí ve světě“ (Krasin, Svoboda 1986) a rozsahem se jí blížící „Rozpory a konflikty v rozvojovém světě“ Ladislava Dvořáka (vyd. 1987). Další sovětský autor, Vavilov, zvolil pro svou práci spíše unikátní téma – „Ekologické důsledky zbrojení“ (Svoboda 1986). Roku 1987 se dvě práce vymykaly vyšším nákladem: „Socialistická internacionála“ Jaroslava Cmejřka a bilance „Odzbrojení v Evropě“ Josefa Urbana. František Vychodil, píšící v sedmdesátých letech o blízkovýchodním konfliktu (viz výše), zachytil ve své další práci, patrně aniž to tušil, labutí píseň „Hnutí nezúčastněných zemí“ jako podtitulové „vlivné síly světové politiky“ (Svoboda 1987). „Boj za mír 1979 – 1985“ ještě v témže roce obvyklým způsobem nastínili již zmiňovaný Ján Zvada se svým spolupracovníkem Regnerem. Tenčím svazkem byla v následujícím roce „Nesmyslná válka“ po Jánovi Zvadovi dalšího slovenského autora Juraje Rácze, předtím zaměřeného ve své publicistické tvorbě převážně na palestinskou otázku. Uvedená práce však pro změnu byla co

nejaktuálnější odbočkou do konfliktu mezi Irákem a Íránem, jako nejurputnější „horké“ války té doby. Tato publikace je pozoruhodná také svým přebalem, kde jsou uvedeny připravované svazky edice. Mělo jít o Kovalevského „Imperialismus, náboženství, církev“, který vyšel s malým zpožděním, zato v přímo gigantickém nákladu (nejvyšším za celých deset let edice) a „Vojenskoprůmyslové komplexy“ Ivana Brože, jejichž osud byl zajímavý. Původní znění publikace, jak vyšlo v roce 1989, bylo zřejmým podkladem jen o málo později vydaných „Manažerů války“, samozřejmě již bez původního politického podtextu.

Autor	Název	Rok vyd.	Výše nákladu
Fullbright	Pýcha moci	1969	//////////////////////////////////// 5000
Opluštil	Afrika překvapení a ukvapení	1969	////////// 1200
Garaudys	Problém Číny	1969	//////////////////////////////////// 5000
Deutsch	Nervy vlády	1971	////////// 1100
Rok	Berlín – průsečík světové politiky	1971	////////// 2000
Čech	NSR včera a dnes	1972	//////////////////////////////////// 3000
Krátký	Socialistické státy, evropská bezpečnost a spolupráce	1972	//////////////////////////////////// 3600
Davisová	Angela Davisová	1972	////////// 2000
Matouš	Fronta bez příměří	1974	//////////////////////////////////// //////////////////////////////////// //////////////////////////////////// //////////////////////////////////// //////////////////////////////////// 25 000
Albers,...	Třídní boje v západní Evropě	1974	////////// 2600
Sládek	Ropa v současném světě	1975	//////////////////////////////////// 3000
Zvada	Strategie míru	1975	////////// 2600

Geiselberger	Černá kniha o zahraničních dělnících	1975	//////////////////// 1600
Potočný	OSN	1975	//////////////////// 5000
Slatinský	Současné Rumunsko	1976	//////////////////// 2000
Vajnar-Vej.	Odzbrojení 1945-1975	1976	//////////////////// 2600
Rosa	Současné problémy portugalského hospodářství	1976	//////////////////// 5000
Kovanda	Latinská Amerika – kontinent v pohybu	1976	//////////////////// 3600
Zvada	Dějiny politických bojů ve Francii 1940-1975	1977	//////////////////// 2000
Jungbauer	Meziamerický systém	1977	//////////////////// 1600
Hol.-Sýkora	Evropská bezpečnost a ČSSR	1977	//////////////////// 3000
Brönnerová	Angolská revoluce	1977	////////// 1000
Potočný	Rada bezpečnosti	1977	//////////////////// 2000
Adamo	CDU/CSU	1978	//////////////////// 2000
Vychodil	Blízký východ – válka či mír?	1978	////////// 1200
Fifka	Vídeňská jednání 1973-1977	1978	//////////////////// 2000
Kol.	Komunisté a současná sociální demokracie	1978	//////////////////// 2500
Mešč.-Serg.	Sionismus	1980	//////////////////// 2500
Voronin	Dnešní Vietnam	1980	//////////////////// 3000
Pátek	Svítání na jihu Afriky	1981	////////// 1300
Kol.	Čínská lidová republika	1981	//////////////////// 2500
Brönner	Afghánistán- revoluce a kontrarevoluce	1982	////////// 2000

Arbatov	Jaderná strategie Washingtonu	1982	////////// 1500
Vraný	Suroviny a rozvojové země	1982	///////// 750
Melichar	Proti socialismu a pokroku	1983	////////// 1200
Zivs	Anatomie lži	1983	////////// 1600
Mader	CIA v Evropě	1983	//////////////////// 2200
Novák	NSR a úsilí socialistických zemí o mírové soužití	1984	///////// 1000
Kovář	Islám a muslimské země	1984	////////// 1200
Andino,...	Revoluce ve Střední Americe	1984	///////// 1000
Rybecký	Rovnováha ano, převaha ne	1985	////////// 1700
Janků	Politika mírového soužití	1985	////////// 1200
Nalín	Made in NATO	1986	//////////////////// 2300
Krasin	Současná sociální hnutí ve světě	1986	////////// 1300
Dvořák	Rozpory a konflikty v rozvojovém světě	1987	///////// 700
Vavilov	Ekologické důsledky zbrojení	1987	////////// 1100
Vychodil	Hnutí nezúčastněných zemí	1987	///////// 700
Reg.-Zvada	Boj za mír 1979-1985	1987	//////////////////// 1700
Cmejrek	Socialistická internacionála	1987	//////////////////// 2700
Urban	Odzbrojení v Evropě	1987	//////////////////// 2950
Rácz	Nesmyslná válka	1988	//////////

			1200
Kovalskij	Imperialismus, náboženství, církve	1988	////////// 1200
Brož	Vojenskoprůmyslové komplexy	1989	////////// 1150

Z tabulky je patrné značné rozpětí ve výši nákladů u jednotlivých svazků edice. Tato proměnlivost je zřetelná již před nástupem tzv. normalizace, tedy konkrétně v roce 1969, trvala i v sedmdesátých letech, v období vrcholné produkce této ediční řady, a do jisté míry se vyrovnávala v letech osmdesátých, ovšem na své spodní hranici. Příčiny tohoto rozpětí lze odhadovat různě. Na samém počátku, roku 1969, je patrný výrazný výkyv mezi poměrně velmi vysokými náklady Fullbrighta a Garaudyho a mezi naopak dost nízkým nákladem Opluštila. Vysoké náklady prvních dvou přitom byly možná vedeny snahou o co možná širokou publicitu „západních“ autorů, vnímaných navíc v dobovém kontextu antisovětsky (americký senátor Fullbright svou „nepřátelskou“ státní příslušností, francouzský myslitel Garaudy „nepřátelským“ sinologickým tématem své práce). Naproti tomu nízký náklad v případě Opluštila mohl být dán méně atraktivním tématem (nepřehledné politické zmatky na černém kontinentě), případně méně atraktivní osobou autora (jen domácího – proti dvěma „západním“!). Dobrým motivem mohla být i snaha ušetřit prostředky na obě „zajímavější“ práce. Každopádně jde o velmi nápadný výkyv, přitom pravděpodobně neovlivněný z politických míst.

V první polovině 70. let zůstávaly náklady téměř vyrovnané. Patrně byla nalezena jejich výše optimální pro odbyt, tedy čtenáře nebo spíše kupce, kterými byly i mnohé instituce. Extrémním případem tohoto období je svým, proti ostatním svazkům edice vysloveně obrovským nákladem Matoušova „Fronta bez příměří“. Tento velmi vysoký náklad byl ovšem nepochybně motivován záměrem politické propagandy, mající vyvrátit předsudky o kritických momentech let 1968 a 1969, panující dosud mezi širokou veřejností. Protože šlo v edici o jedinou publikaci s tak důležitým obsahem, zůstal také její zmíněný vysoký náklad pouhou výjimkou.

Druhá polovina téhož desetiletí znamenala počátek výraznějších výkyvů ve výši nákladů, které kolísaly od 5 000 na jedné straně, až po pouhý 1000 na straně druhé. Tyto rozdíly je opět možné vysvětlit větším významem některých publikací pro aktuální politickou agitaci, třebaže nám v takových případech může unikat její konkrétní smysl. To platí například pro podstatně vyšší náklad „Problémů portugalského hospodářství“, zejména ve srovnání s vysloveně propagační „Evropskou bezpečností a ČSSR“, při vzájemném poměru nákladu

5 : 3 (v tis.). Dalším důvodem mohla být opět jako na samém počátku, roku 1969, snaha ušetřit nižšími náklady u jedněch svazků edice na vyšší náklady u druhých. To by souviselo s reálnou možností, naznačenou výše, že u konkrétních publikací byly nadprůměrné počty exemplářů přímo vyžadovány. Pokud ale mělo nakladatelství v ostatních případech volnější ruku, skutečné potřeby trhu byly odhadovány realisticky, tedy často i minimálními počty. Nelze ale vyloučit, že i tyto minimální počty byly určovány direktivně, ve snaze ušetřit nižšími náklady na ty vyšší. Důvodem pro takový vyšší náklad mohl být i původ knihy ve „spřátelené“ zemi, jak by naznačoval příklad „Komunistů a současné sociální demokracie“ od kolektivu sovětských autorů, s nákladem o celou 1/5 vyšším než předchozí publikace. (2 500 výtisků proti 2 000 v případě „Vídeňských jednání“ domácího původu nebo pouhým 1 200 u Vychodilova „Blízkého východu“). Naopak nižší náklady mohly být ovlivněny i relativně malým zájmem vedoucích míst o danou problematiku nebo zeměpisnou oblast. Nápadné je to třeba v případě subsaharské Afriky, jíž se z téměř padesáti svazků edice přímo týkaly pouze tři. Šlo o Opluštilovu „Afriku překvapení a ukvapení“ z roku 1969 a poté již pouze „Angolská revoluce“ z roku 1977 a protirasistické „Světání na jihu Afriky“. Všechny tyto práce přitom vyšly ve skutečně minimálním nákladu, přičemž se nabízí otázka, zda pouze náhodou.

Rozdělení edice podle zastoupení jednotlivých kontinentů:

	1969 – 1974	1975 – 1979	1980 – 1984	1985 – 1989
Evropa	3	8	2	7
Asie	2	1	5	3
Afrika	1	1	1	-
Amerika	3	2	4	1

Rozdělení edice podle vybraných témat:

	1969 – 1974	1975 – 1979	1980 – 1984	1985 – 1989
USA – SSSR	3	4	5	5
„třetí svět“	1	4	4	3
Čína	1	-	1	-
NSR	4	2	2	-
USA	3	-	1	1
ČSSR	1	1	1	-

Z tabulky je patrný hlavní předmět zájmu, jímž byla tzv. studená válka, respektive jinými slovy „soupeření dvou světových soustav“. Do této kategorie spadaly oficiální (Fifka: Vídeňská jednání 1973-1977) i méně oficiální vztahy mezi oběma hlavními protagonisty (Mader: CIA v Evropě). Nepřímo šlo i o problémy z jiných zemí, největší měrou ze Spolkové republiky Německo, a to o problémy vnitřní (Adamo: CDU/CSU-podstata a politika) i zahraničněpolitické (Novák: NSR a úsilí socialistických zemí o mírové soužití). Samozřejmý byl zájem o dění na amerických kontinentech, omezující se však většinou pouze na Jižní (Kovanda: Latinská Amerika – kontinent v pohybu) nebo Střední Ameriku (Andino, Mies, Schmidt: Revoluce ve Střední Americe). Uvedený antagonismus mezi dvěma velmocenskými bloky se velkou měrou odrážel i v rozvojových zemích tzv. „třetího světa“, těšícího se, jak je z tabulky vidět, rostoucímu zájmu (např. Vraný: Suroviny a rozvojové země nebo Vychodil: Hnutí nezúčastněných zemí). Naopak stranou zůstávala Čína. Vyvracení tzv. maoismu, zabírající velkou část naší a sovětské politické publicistiky sedmdesátých let, bylo tehdy v nakladatelství Svoboda svěřeno sovětským autorům nebo jiným edicím. Následující nepřehledné změny, táhnoucí se čínskou politikou několik let, byly jen v krátkosti vylíčeny opět pomocí překladu z ruštiny (Čínská lidová republika - stručný politický přehled). Přes název celé edice „Svět v pohybu“ se některé publikace do značné míry týkaly Československa. Platí to zejména pro „Evropskou bezpečnost a ČSSR“, vzniklou možná na přímý popud vládních úřadů.

Na celé ediční řadě „Svět v pohybu“ lze ilustrovat některé podstatné rysy politické publicistiky nebo někdy přímo politické propagandy období tzv. normalizace.

- 1) Charakteristické je, že tato edice, svou počáteční produkcí stojící vůči nastupující „normalizaci“ ve víceméně otevřené opozici, byla namísto zrušení převzata pro potřeby této „normalizace“, při nezměněné vnější podobě (obálka podle návrhu Romana Rogla).
- 2) Během sedmdesátých let se zřejmě podařilo dosáhnout úrovně vyhovující daným potřebám jak po relativní stránce kvalitativní, tak především v kvantitativním objemu (jak v počtu svazků, tak ve výši jejich nákladů).
- 3) V průběhu osmdesátých let kvantitativní objem víceméně klesá a při dalším poklesu „kvality“ ve smyslu atraktivitivy se celá edice čím dál více uzavírá do světa odborníků.

Osmdesátá léta jsou tedy, pokud jde o „Svět v pohybu“, charakteristická trvalým poklesem nákladů i celkového počtu svazků ve srovnání s druhou polovinou let sedmdesátých. Příčinou byl patrně nezájem čtenářské veřejnosti, čímž byl trh z drtivé části omezen pouze na

jednotlivé instituce. Pokud bychom naopak předpokládali mimoekonomické, čili politické a propagační zájmy na vydávání konkrétních publikací, lze uvažovat o určování výše nákladu vždy knihu od knihy, zcela podle rozsahu zamýšlené publicity, zpravidla nevelké, respektive omezené téměř výhradně na odbornou veřejnost.

5. 5 beletristické ediční řady

Beletristické ediční řady potkal roku 1970 a v letech následujících podobný vývoj jako edice odborné.

Důležitou změnou prošly „Jiskry“. Dosavadní „velká“ a „malá“ řada byly sloučeny v jedinou, ale jinak se na složení titulů a především jejich počtech téměř nic nezměnilo. Bylo ovšem odstraněno například Bulgakovovo „Psí srdce“. Zachována zůstala rovněž ediční řada „Omnia“, založená poměrně krátce předtím, roku 1967. Do budoucna se ale nevyhnula drobným změnám, spočívajícím v jistém procentu sovětských autorů, kteří se ještě roku 1970 v této edici vůbec nevyskytovali. Jinak byly vydávané tituly pro tehdy začínající stranickou politiku neškodné, nanejvýš jako bezděčné alegorie. Průměru se v roce 1970 vymykalo jenom původně francouzské „Jitro kouzelníků“, jehož vydání ve značném nákladu předběhlo o dvě desítky let rozmach „pavědeckých“ disciplín, jako je proutkařství, sensibilita a další.

Plánovaná edice „Spektrum“ skončila ještě dříve, než začala. Byla vlastně tzv. edicí interdisciplinární, která měla zahrnovat nejrozumnější žánry. Její první čtyři knihy, plánované na rok 1970, si skutečně nebyly navzájem příliš blízké. Nejprve vyšlo „Dobrodružství čísel“, následované populární psychologickou studií „Jak si lidé hrají“. Tyto svazky však nakonec ani nebyly chápány jako edice a zbývající klasické povídky „Ze staré Prahy“ Ignáta Hermanna a ryze sportovní Pondělíkův „Bican – pět tisíc gólů“ byly již přenechány jiným vydavatelům, přičemž není jasné, proč byly do edičního plánu vůbec přijaty.

Tehdy již deset let trvající ediční řada „Racek“, zaměřená na cestopisné reportáže, se rozrostla o plánované dva svazky. Těmi však také skončila. Jako důvod lze tentokrát patrně vyloučit ideovou závadnost zdejší produkce pro nastupující poměry, mnohem spíše lze předpokládat, že uvolnila místo publikacím, považovaným ve změněných poměrech za důležitější.

Zlatým hřebem beletristických edic se ovšem stala „Antická knihovna“. Tato knižní řada sice už na první pohled nijak neladila s posláním a úkoly vydavatelství komunistické strany, ale přesto se působivý vzhled jejích svazků stal neodmyslitelnou součástí jeho produkce. Její

hospodářský přínos byl zřejmě naprosto jedinečný a nakladatelství muselo mít nepochybně zásadní zájem na ovládnutí tohoto segmentu knižní produkce. Neklamným vyjádřením tohoto zájmu byl i vysloveně paradoxní jev, kdy během celého dvacetiletí 1969 – 1989 vydal právě komunistický podnik dokonce i Marxových prací o dva svazky méně (!) než děl starověkých autorů (v poměru 81: 83), nemluvě už vůbec o poměru jejich nákladů. Ty v případě jednotlivých svazků této edice zpravidla neklesly pod 30 000 výtisků a tuto hranici mnohdy naopak výrazně překračovaly (např. Ovidiovo „O lásce a milování nebo „Listy hetér“ – oboje po 80 000).

5. 6 rok 1968 jako téma v produkci nakladatelství Svoboda

Publikací týkajících se přímo procesu tzv. Pražského jara, respektive jeho ukončení zásahem vojsk Varšavské smlouvy, bylo poměrně málo. Dostatečný výklad byl patrně spatřován v „Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ“. To se v samotném nakladatelství Svoboda dočkalo celkem pěti vydání (poslední roku 1988). „Poučení“ bylo pro případná pojednání jednoduchým, respektive závazným inspiračním zdrojem, jehož tvrzení autoři zpravidla pouze rozvíjeli. Jedním z nejurputnějších mezi nimi byl pravděpodobně Milan Matouš, na jehož práci lze příkladně ilustrovat tehdejší oficiální vyrovnávání s minulostí. Jednalo se o pojednání, za jehož nic neříkajícím názvem „Fronta bez příměří“ (M. Matouš, Svoboda, 1974) a všeobecným podtitulem „Československo v boji proti ideologické diverzi“ se skrýval podrobný rozbor hlavně jednoho jediného roku – 1968, spolu s vývojem, který k němu vedl. Na úvod autor podotýká, že nechtěl napsat „zevrubnou historickou studii“.²⁹ To by tehdy patrně chtít ani nemohl a nebylo to ani třeba, neboť vydání jeho práce mělo jiné cíle. Šlo o názorné představení politického procesu první poloviny zmíněného roku jako „koordinované strategie imperialistických politických center a jim sloužících zpravodajských služeb, jejichž cílem bylo rozvracet společenské vědomí v socialistických zemích“.³⁰ Tuto snahu vyvíjela zmíněná „centra“ již od samého začátku studené války. Tzv. události v Československu byly ovšem nejvážnějším pokusem uplatnit v praxi novou „antikomunistickou koncepci“, vyznačující se od počátku šedesátých let „pseudopokrokovou kamufláží“³¹. Ústup od předchozích, vysloveně „reakčních metod“ byl podle autora způsoben nikoli „táním“ stalinismu, jak se domnívají buržoazní autoři, ale

²⁹ Matouš, M.: Fronta bez příměří, Svoboda 1974, str. 5

³⁰ Matouš, M.: Fronta bez příměří, Svoboda 1974, str. 6

³¹ c. d. str. 38

konsolidací socialistické světové soustavy na přelomu 50. a 60. let spolu s „posunem v poměru vojenských sil“³². Zároveň tehdy selhala imperialistická politika síly v Indočíně anebo v Suez, spolu s „vnitřní ozbrojenou diverzí“³³, kterou je míněno maďarské povstání roku 1956. Antikomunistická propaganda poté přešla od „paušálního osočování k diferencovanějším argumentům“³⁴ v rámci dlouhodobé koncepce likvidace socialismu při „konkrétním zapojení CIA“ (hlavně prostřednictvím Svobodné Evropy)³⁵. Právě ve vysílání této rozhlasové stanice se měly soustředit nové tendence. Ty se vyznačovaly např. kritikou jednotlivých osob a detailů namísto kritiky celého systému jako dosud a konkrétní orientací na různé složky společnosti, přičemž nebylo, jako údajně dříve, nabádáno ke vzpouře, ale jenom k pochybám³⁶. Kromě Svobodné Evropy začal tehdy hrát svoji roli nepravidelný čtvrtletník Svědectví, spolu s Pavlem Tigridem, který ho vedl, „placený americkými penězi“³⁷, konkrétně CIA. Propagován zde byl „obrozený socialismus“, vsunutý v práci samozřejmě do uvozovek, jako jedna ze škodlivých myšlenek, které tehdy pronikaly do Československa, „kde se stávaly normou“³⁸. Význam tohoto pronikání je popsán zcela konkrétně. „V necelých čtyřech desítkách čísel časopisu Svědectví, které vyšly od poloviny 50. let do roku 1968, se postupně obráží ideový náboj, z něhož se posléze vyvinula platforma tzv. Pražského jara“³⁹. Působeno však mělo být i na konkrétní jednotlivce, např. pod rouškou vědeckých a kulturních styků, hodnocených zde velmi ostře: „Méně pevné charaktery, ctižádostivci a lidé trpící pocitem nedocení či dychtiví po penězích byli kupováni za prestižní a materiální výhody“⁴⁰. Tak bylo například v samotném roce 1968 jen z ČSAV koupeno k dlouhodobým pobytům na Západě přes 350 „ctižádostivců“. Dalším pramenem platformy Pražského jara byl revizionismus⁴¹. Toto slovníkové heslo je pravděpodobně šito na míru „revizionistické aktivitě“, která u nás měla poprvé veřejně začít už po XX. sjezdu KSSS, převážně jako plagiátorství, a to nejen zmíněného „Svědectví“ a dalších emigrantských

³² c. d. str. 41 - 42

³³ c. d. str.43

³⁴ c. d. str.44

³⁵ c. d. str. 46

³⁶ c. d. str. 60

³⁷ c. d. str. 64

³⁸ c. d. str. 77

³⁹ c. d. str. 68

⁴⁰ c. d. str. 70

⁴¹ revizionismus /lat./, revize tezí marx.-len. popírající marxisticko-leninské učení, teoretický výraz oportunistických tendencí uvnitř dělnického hnutí....Současný pravicový r. popírá nezbytnost social. rev., rev. úlohu soudobé děl. třídy (tato úloha prý přechází na skupiny inteligence), žádá „humanizaci socialismu“ ve smyslu oslabení úlohy státu při řízení nár. hosp., volnou hru polit.síl, střídání polit. stran u moci (což vede k obnově burž. dem.), doporučuje ideologický pluralismus uvnitř marxismu, konstruuje zásadně odlišné „modely socialismu“...Boj proti všem formám r. náleží mezi hl. úkoly marx.-len.stran. – in Malá československá encyklopedie, sv. 5, Academia 1987

časopisů, ale i jugoslávského „akcentování nacionálního proti internacionálnímu“⁴² a později hlavně tzv. „frankfurtské školy, se kterou naši revizionisté udržovali četné kontakty“⁴³. Těto „aktivitě“ ovšem napomáhala i situace v KSČ, vysvětlovaná celkem zajímavě sociálním složením členstva, jehož větší část byla vinou špatného „kádrového stavu“ po perzekucích ve druhé světové válce doplněna z „řad maloměšťáckých a intelektuálních souběžců (!)“⁴⁵. Tito noví členové „měli zpočátku silný sklon zjednodušovat... a pěstovat dogmatická schémata“⁴⁵. Když však později začaly být kritizovány tyto chyby, mnozí „souběžci“ propadli „zmatku a skepsi“. Někteří lidé pak, částečně z návodu zahraničí, znovu nacházeli „buržoazní ideové tradice a stereotypy“⁴⁵. Tato úvodní část práce si zaslouží podrobnější pozornost, protože jsou zde formulovány mnohé tehdy závazné stereotypní pohledy na poválečnou historii, a to nejen naši, ale i světovou. Vysvětlování celého složitého procesu, probíhajícího u nás během šedesátých let jako výsledku „antikomunistické koncepce“ a záměrů „západních politických centrál“ mezi tyto stereotypy rozhodně patřilo. Držela se ho i další práce, která se alespoň okrajově zabývala rokem 1968 v Československu, tentokrát z hlediska celkové „Strategie míru v naší epoše“, míněno od konce druhé světové války, kdy měla zároveň začít válka „studená“. Ta se nejprve vyznačovala krajní nesmiřitelností představitelů Spojených států amerických jako vedoucí síly celého „Západu“. Po výše uvedených neúspěších v padesátých letech (kromě Indočíny nebo Suezů také Maďarsko) se v průběhu první poloviny 60. let začalo diskutovat o „politice mírového angažování se, jak z hlediska hospodářského a kulturního, tak konečně i politického“, měl napsat Zbigniew Brzezinski pro západoněmecký „Die Zeit“ z 19. března 1965⁴⁴. Ve stejném roce prý přijal kurs „sblížením ke změně“ i čerstvý kancléř Kiesinger a připojil se tak k prezidentům de Gaullovi a Johnsonovi, snažícím se ve východní Evropě „vyvolat zrození nových společenských forem na půdě marxismu, na jehož bázi se – jak věřili – vytvoří nový poměr sil, který připraví příznivější psychologickou a ideologickou atmosféru pro úspěch zamýšleného průlomu do struktury vztahů mezi socialistickými státy“⁴⁵. Tento „koncentrovaný tlak západních mocností byl nebezpečný, zvláště za situace, kdy tyto státy včas nepostřehly nebezpečí a nečelily mu upevněním jednoty a vzájemné spolupráce“³². Jako jeden z těchto států je pak už přímo uvedeno Československo se svým „vnitřním vývojem“. Vše mělo začít jako „nevinné uvažování na téma demokracie“, kterým měly být překonány nedostatky „vyvolané dogmatickým vedením strany“ za A. Novotného. „Trestem za dogmatismus je ovšem revizionismus“ (viz výše). Místo aby nové vedení KSČ, vzešlé z lednového pléna jejího ÚV řídilo „demokratizaci, která byla nezbytná“,

⁴² Matouš, M.: Fronta bez příměří, Svoboda 1974, str. 75

⁴³ c. d. str. 76

⁴⁴ Zvada, J.: Strategie míru v naší epoše, Svoboda 1975, str. 275

⁴⁵ Zvada, J.: Strategie míru v naší epoše, Svoboda 1975, str. 276

nechalo „revizionistické a protisocialistické živly“, aby se zmocnili „napřed ideové, později i politické iniciativy“. Zmíněné „živly“ usilovaly především o „změnu ve vztazích k Sovětskému svazu“ čili „přesně podle představ západních teoretiků“³². Pomáhala jim v tom kromě „svévolných, tendenčních interpretací smyslu lednového pléna“⁴⁶ také „pravicová garnitura“ ve sdělovacích prostředcích, především pak v rozhlase. Stranou nezůstaly ani časopisy (jmenovány např. Student nebo Reportér, ale třeba i Svobodné slovo a Lidová demokracie). První kampaní se v těchto sdělovacích prostředcích stala tzv. „Šejnova aféra“, „zneužitá“ od počátku března k „honbě za senzací“⁴⁷. Záhy následovala „causa Masaryk“, o smrti tohoto ministra zahraničí, namířená „proti bezpečnostním orgánům“⁴⁸, stejně jako „zneužití rehabilitací“⁴⁹ v „rozsáhlé propagandě“ o 50. letech. Vystoupit proti SSSR si tehdy „pravice ještě nedovolila“⁵⁰. Podle Zvady ovšem nebyl špatný ani tak samotný „československý experiment“, ale to, že by jím vytvářená demokracie „nutně přešla do rukou antisocialistických živlů“. Toto nebezpečí pro „třídní podstatu demokracie, vždy určovanou...i poměrem sil na mezinárodní aréně“ ale „včas postřehlo vedení Sovětského svazu i vlády ostatních socialistických států. Ale jejich pokusy přesvědčit vedení KSČ o narůstajícím nebezpečí vyzněly naprázdno“.⁵¹ Po zásahu 21. srpna 1968 se navíc stali terčem „kampaně kontrarevolučních a antikomunistických sil“, „apelující na emoce a vypočítané na krajní afekty. Výmysly o činech „spojeneckých vojsk“ (zatýkání, drancování, znásilňování) „byly konstruovány tak, aby působily co nejpravděpodobněji“.⁵² A tyto „šmahem vymyšlené lži“(!) byly navíc shromážděny v „tendenčním antisovětském výběru“, připraveném „pravicovými silami Historického ústavu ČSAV“ pod názvem „Sedm pražských dnů“. Takového „příkladu zneužití vědecké autority“ se ihned „chopily zahraniční antikomunistické kruhy“ a mnohokrát ji vydaly.⁵³ „Klíčovým metodickým rysem“ tohoto „antikomunistického podvrhu“ i celé tehdejší „pravicové propagandy“ bylo „vytváření představy okupace“.⁵⁴ Vše bylo opřeno o „chybné, nacionalistické, protiinternacionalistické stanovisko předsednictva ÚV KSČ“, přijaté v noci na 21. srpen. Tak mohly být připomínány „libovolně vytržené momenty“ z dob nacistické okupace stejně jako „hesla o zrádcích a kolaborantech“.⁵⁵ Těmi měli být všichni, kdo trvali na „marxisticko-leninském stanovisku“, včetně „nejuvědomělejších členů

⁴⁶ Matouš, M.: Fronta bez příměří, Svoboda 1974, str. 116

⁴⁷ c. d. str. 118

⁴⁸ c. d. str. 122

⁴⁹ c. d. str. 123

⁵⁰ c. d. str. 126

⁵¹ Zvada, J.: Strategie míru v naší epoše, Svoboda 1975, str. 277

⁵² Matouš, M.: Fronta bez příměří, Svoboda 1974, str. 134

⁵³ Matouš, M.: Fronta bez příměří, Svoboda 1974, str. 1334

⁵⁴ c. d. str. 136

⁵⁵ c. d. str. 137

nejvyššího stranického orgánu“. Pozdější „typickou akcí tehdejší ideologické diverze“ byl „pokusný balónek“ studentské stávky, zahájené 18. listopadu 1968, jako „zdání masové rezistence“⁵⁶ proti rezoluci přijaté ÚV KSČ o den dříve („Hlavní úkoly strany v nejbližším období“). Ta byla totiž „prvním, nedůsledným, ale přece jen kritickým pohledem na politický vývoj roku 1968“⁵⁷ který „odsoudil antisocialistické síly“ a navíc „podtrhl nebezpečí pravicového liberalismu“. Studentská stávka se ovšem „minula účinkem“, stejně jako kampaň za volbu J. Smrkovského předsedou Federálního shromáždění. „Veřejnost zůstala lhostejná“, protože ti, kdo se „nechali dočasně oklamat, ztráceli důvěru v pravicové politické akce“.⁴⁴ To bylo podle Matouše nepochybně také tím, že se „pravice nikdy nemohla opřít o podporu dělnických mas“⁵⁸. Měla zde totiž působit „historická třídní zkušenost z kapitalistických poměrů, která způsobila, že dělnické kolektivy zůstaly hlavní oporou zdravých marxisticko-leninských sil“.⁵⁹ Než byla „reakce“ těmito „zdravými silami“ na zasedání pléna ÚV v dubnu 1969 definitivně poražena, stihla ještě „zorganizovat politickou kampaň sebeupalování mladých lidí“ údajně jako náhradu svých listopadových neúspěchů⁶⁰ a ještě i „akci kontrarevolučních sil po hokejovém zápase ČSSR-SSSR na mistrovství světa. Tato akce znamenala přechod kontrarevolučních sil od ideově politických prostředků k fašistickým metodám manipulování veřejnosti“.⁶¹

I ve srovnání s některými dalšími pracemi, dotýkajícími se uvedeného tématu „krizového vývoje“ působí výše citované úryvky mnohem útočněji. Nabízí se logická domněnka, že jejich autor, jako zástupce ředitele Ústavu marxismu-leninismu při ÚV KSČ s nadějí na další vzestup, byl na tématu osobně zainteresován. Například J. D. Modržinskaja pojednává ve své knize⁶² také poměrně rozsáhle o „československém příkladu“, její formulace jsou však o poznání střizlivější. To samé lze říci Kortunovovi⁶³, který se již Československem zabývá jen stručně. Oba ruští autoři se navíc mnohem více než o samotný zdejší vývoj zajímají o údajné „výpady“ proti Sovětskému svazu, na rozdíl právě od Matouše. Tomu vydržely vzpomínky na rok 1968 až do roku 1982, kdy jimi poměřil nástup „Solidarity“ v sousedním Polsku.⁶⁴ Naopak východoněmečtí autoři ve stejné době samostatnou zmínku o Československu v roce 1968 do své práce nevtělili.⁶⁵

⁵⁶ c. d. str. 139

⁵⁷ c. d. str. 140

⁵⁸ c. d. str. 142

⁵⁹ c. d. str. 143

⁶⁰ c. d. str. 144

⁶¹ c. d. str. 147

⁶² Modržinskaja J.D.: Současný pravicový revizionismus, Svoboda 1973, rus. vyd. 1973

⁶³ Kortunov : Ideologie a politika, Svoboda 1977, rus. vyd. 1975

⁶⁴ Matouš M.: Spiknutí proti Polsku, Svoboda 1982

⁶⁵ Antikomunismus dnes, Svoboda 1984, něm. „Antikomunismus heute“, Dietz 1981

5. 7 novinky

Produkce nebyla na počátku normalizace jen omezována nebo nahrazována oficiální a nezáživnou politickou propagandou. Objevily se také některé publikace nejen velmi kvalitní a přínosné, ale zároveň i velmi žádané. Kromě Antické knihovny z roku 1968, kdy bylo pod dojmem zájmu veřejnosti rozhodnuto o jejím vydávání, se objevil další převratný počín, mající tentokrát význam pro české, konkrétně středověké dějiny. Vyšla totiž Kosmova Kronika česká, jako první svazek budoucího souboru našich středověkých a raně novověkých kronik. Jednotlivé svazky se úrovní odborného zpracování přinejmenším vyrovnávaly předchozím vydáním.

Dalším důležitým a dosud chybějícím dílem byly „Dějiny Jugoslávie“, systematicky následované mnoha dalšími „Dějiny...“, vesměs zpracovanými na vynikající úrovni.(např. „Dějiny Británie“ nebo „Dějiny Polska“). Dohromady šlo o velmi podstatný přínos domácím zájemcům o historii.

Filozofy zase mohla potěšit dosud velmi ceněná série (a tedy vlastně také edice) nejvýznamnějších děl novověkých dějin tohoto oboru, která začala roku 1970 „Úvahami o první filosofii“ René Descarta.

6. Produkce v počtech exemplářů

Kdybychom měřili všechny vydané knihy jejich fyzickou váhou, jevila by se nám „Svoboda“ spíše jako nakladatelství beletristické. Na jednu publikaci politickou, mnohdy ještě útlou, připadalo by totiž nejméně několik svazků románových, často navíc velmi objemných. Měření na tuny by tudíž dopadlo jasně ve prospěch beletrie. Výjimku, potvrzující pravidlo, pokud šlo o objem jednotlivých svazků krásné literatury ve srovnání s literaturou politickou, tvoří poezie, která začala vycházet v edici s přílehlavým názvem Syrinx. Její náklady nepřesahovaly pouhých 1000 svazků, tedy šlo o náklady typické právě pro vysloveně specializované knihy odborné. Naopak pokud šlo o učebnice, náklady byly samozřejmě velmi vysoké (60 – 80 tis.). Ani tak se ale nemohly rovnat nákladům některých děl beletristických (až 150 tis.).

Finanční efekt vydávání krásné literatury byl zřejmý. Její masa, jdoucí lépe na odbyt, mohla značnou měrou zacelovat ztráty, působené obchodně nerentabilními odbornými knihami. Původní koncepce beletristické produkce jako protiváhy „monopolu“ tehdy se bouřícího Svazu spisovatelů se tedy změnila v pouhou nepolitickou hospodářskou výpomoc podnikového rozpočtu. Není jisté, zda by se nakladatelství zabývalo beletristickou tvorbou, kdyby pokračoval „polednový vývoj“ (viz výše). Možná by ji ale, jako tehdy, přenechalo kolegům.

7. Rychlost redakční práce

Význam rychlosti vydání byl různý u jednotlivých druhů literatury. V případě beletrie nehrála rychlost jejího vydání pochopitelně významnou roli. Stejně tak malý, prakticky žádný význam neměla u odborné literatury z oborů se všeobecnými závěry, jako například filozofie, nebo týkajících se starších témat, jako historie. Naopak zcela zásadní bylo tempo příprav k vydání u publikací zabývajících se aktuálními tématy nebo dokonce výhledy do budoucna. Ne vždy se však podařilo tyto přípravy dostatečně urychlit. Přímo odstrašujícím příkladem tohoto druhu muselo již ve své době být „EHS – dnešek a budoucnost“. Jak lze z knihy samé vyčíst, v polovině roku 1963 již byly zpracovány některé kapitoly. V lednu roku 1965 byl celý text odevzdán do tisku. Copyright nakladatelství nese letopočet 1966. Ale nakonec byla kniha vydána až jako 107. publikace roku 1967, jak ukazuje její tiráž. Celkem tedy práce na ní trvaly přes čtyři roky. Tak dlouhou lhůtu bylo možno i v tehdejší době považovat za extrémní. Tomu odpovídají i slova předmluvy, kde je značná prodleva výslovně a omluvně uvedena: „Pokud to bylo možné, snažili se autoři i o vymezení potenciálních účinků, respektive o odhad směru budoucího vývoje integrace na jednotlivých úsecích. Uskutečnit tento původní úmysl se podařilo jen zčásti. Hlavní překážkou dokonalejšího sjednocení kapitol byly obtíže se shromážděním údajů a literatury k některým otázkám, podmiňující do značné míry i stupeň zvládnutí jednotlivých problémů“.⁶⁶ Problémy kvantitativního i kvalitativního sjednocení konečného textu, při kolektivním autorství jistě obvyklé, musely být tedy tentokrát opravdu nadměrné, jestliže to předmluva tak jednoznačně připouští. Navíc, vzhledem ke krajní aktuálnosti tématu bylo v tomto případě i běžné zdržení mnohem citelnější než u jiných publikací. Konkrétně dlouhé trvání příprav způsobilo, že „vývoj ekonomické integrace zemí EHS mezitím posunul řadu problémů do nových poloh“.⁶⁷ Čili „zhodnotit úsilí EHS o vypracování základů společné hospodářské politiky nebylo v době, kdy byla publikace odevzdána do tisku, ještě možné“.⁶¹ Ale nejen to. „Některé části práce kromě toho zastaraly i vzhledem k poměrně rychlému vývoji výzkumu na úseku západoevropské integrace a vývoje naší ekonomické vědy, čehož jsou si autoři vědomi“.⁶¹ Kromě toho „při konečné redakci práce bylo nutné řadu problémů vypustit nebo zjednodušit tak, aby práce mohla sloužit širšímu okruhu čtenářů než jen profesionálním ekonomům.“ (Tlak na popularizaci odborných děl mohl tedy být již tehdy rozhodující. Také metody takové popularizace byly podobné jako dnes.) „Některé partie byly proto vyčleněny do exkursů, aby

⁶⁶ EHS – dnešek a budoucnost, Svoboda 1967, str. 13

⁶⁷ c. d. str. 14

nezatěžovaly vlastní text, pokud autorský kolektiv považoval za účelné myšlenky, jež obsahují, v publikaci ponechat“.⁶⁸ Zbývalo už jen podotknout, že „publikace se pochopitelně nemohla podrobněji zabývat hodnocením těch skutečností, jež nastaly až po jejím odevzdání do tisku v lednu roku 1965“, tedy více než 2 roky před jejím skutečným vydáním. Autorský kolektiv zůstal ovšem po uvedeném výčtu hlavních nedostatků čtenářům do značné míry dlužen vysvětlení, proč byla tedy taková práce přesto vydána. Jako jediný klad proti ostatním, rozuměj „pozdějším“ pracím na dané téma, je poněkud vyhýbavě uveden „pokus o odlišení potenciálních a reálných účinků (evropské integrace – pozn.) a odlišný přístup k hodnocení reálných účinků, kdy autoři jasně poukazují na metodologické problémy spojené s kvantitativním určením těchto účinků“.⁶⁹ V tomto případě způsobilo trvání přípravných prací ve svém průběhu víceméně plynulé zastarávání výsledného díla.

V jiném případě mohla kniha ztratit valnou část svého významu ze dne na den. V nakladatelství Svoboda se to plnou měrou týkalo Jankovcovy „Indonésie 1945 – 1965“. Tato přímo žhavě aktuální práce (vydaná již roku 1966) podrobně popisovala hospodářskou, sociální i politickou situaci tamního Suhartova režimu, který se pro svou jistou socialistickou orientaci těšil sympatiím naší, respektive sovětské zahraniční politiky. Tento zevrubný přehled ale ztratil veškerý smysl po převratu, provedeném proti Suhartovi skupinou důstojníků ještě roku 1965, tedy již během redakční práce na knize, jejíž autor mohl reagovat už jen stručnou rekapitulací posledních událostí, které přes noc postavily celou jeho dvousetstránkovou práci na hlavu.

Jindy se naopak dařilo přípravné termíny úspěšně zkracovat. Dobrým příkladem z osmdesátých let je z ediční řady „Svět v pohybu“ výše uvedená práce Fr. Vychodila „Hnutí nezúčastněných zemí“. V tomto případě je rychlost jejího vydání přímo prokazatelná. Na straně 121 je totiž v závěru kapitoly o vrcholné konferenci této skupiny zemí, konané v Harare roku 1986, citováno její hodnocení Michailem Gorbačovem, otištěné v moskevské „Pravdě“ 9. října téhož roku. Konference samotná se konala v první polovině září, kapitola o ní zabírá téměř dvacet stránek a čerpá z aktuálního světového tisku. Kniha přitom podle tiráže vyšla jako 19. publikace následujícího roku 1987, tedy nejpozději na začátku března.

⁶⁸ EHS – dnešek a budoucnost, Svoboda 1967, str. 14

⁶⁹ c. d. str. 13

8. Závěr

Předchozí řádky jsou pokusem o stručný nástin toho, jak se poměry tzv. normalizace promítaly v odborné produkci nakladatelství Svoboda na konkrétních příkladech historické literatury a publicistiky, vycházejících ve speciálních edičních řadách „Knižnice moderních dějin“ a „Svět v pohybu“. Ucelené edice byly jako model zvoleny proto, že v jejich rámci lze jasněji rozeznat celkový vývoj daného období. Politická publicistika, a tím méně historie, nebyly pochopitelně omezeny rámcem speciálních edičních řad. Mimo tento rámec vycházely často i velmi významné práce, týkající se zmiňovaných oborů. Jedním z možných směrů dalšího studia by proto mělo být porovnání příslušné odborné produkce vně a uvnitř edičních řad a jejich podrobnější srovnání, případně porovnání s produkcí jiných nakladatelství.

Práce má být pokusem o zpracování dílčího úseku zajímavého a důležitého období našich dějin. Nemalá role, kterou v novější době hrála naše nakladatelství, dosud převážně uniká pozornosti. Období tzv. normalizace se v nakladatelství Svoboda rámcově nelišilo od druhé poloviny 60. let. Také tehdy pochopitelně vedle děl kvalitních a důležitých vycházelo mnoho knih špatných, nezáživných nebo dogmatických. Zásadní změna, kterou přinesla normalizační epocha, ale spočívala v naklonění vah na stranu druhého ze zmíněných typů. Knihy slabé, nezáživné anebo přímo devótní a zkreslující nabyly převahy.

Proces znovuovládnutí nakladatelství Svoboda stranickým vedením lze hodnotit jako úspěšný, jako ostatně celou normalizaci, jejíž byl součástí. K tomuto úspěchu přispívala vhodně zvolená strategie a taktika. Strategicky byl plán opřen o vyřazování, ale ještě mnohem více o doplňování produkce o vhodné publikace. Takticky byly tyto kroky rozloženy do celého zbytku roku 1970, přičemž prováděcím nástrojem byli především vlastní zaměstnanci nakladatelství, nově dosazení na základě 72. schůze sekretariátu ÚV KSČ. Celý plánovaný proces tak mohl být pohodlně dokončen přesně podle představ a potřeb komunistické strany. Mezi ní, osazenstvím redakcí a vedením podniku následně zřejmě panoval dobrovolný soulad.

Základní otázkou pro většinu ostatních nakladatelství bylo, jak vydávat tituly atraktivní pro veřejnost a zachovat zdání politické angažovanosti. Svoboda naopak stála před otázkou, jak se politicky angažovat, a přitom zachovat nikoli pouze zdánlivou, ale skutečnou oblibu co největší části produkce u čtenářů. Hlavním rysem tohoto úsilí byla uzurpace části potenciální produkce ostatních nakladatelství z oblasti krásné literatury, a vedle toho určitá, někdy nápadná, relativní marginalizace čistě politické literatury v tehdejší slova smyslu. Obojí je hned od začátku patrné například u Antické knihovny.

Tematicky se v oblasti odborné literatury začal v sedmdesátých letech ještě zřetelněji projevovat odklon od společenských věd (ponecháme-li stranou marxismus-leninismus) ke vědě čistě praktického zaměření (konkrétně šlo o aplikovanou ekonomii).

Značná část odborné literatury pochopitelně nebyla umísťována na běžný trh. Jistou výjimku tvořila jen čtenářsky atraktivnější historie, naopak tak úzce specializované obory, jako například organizace podniků, byly určeny jen relativně malému kruhu odborníků a nálady trhu zde nehrály naprosto žádnou roli. Celý náklad byl totiž zpravidla automaticky nabízen a následně automaticky vykupován danou skupinou organizací. To mělo pochopitelně vliv na ediční strategii, která se při takto zaručeném odběru nemusela ohlížet na pouhou atraktivitu jednotlivých titulů. Charakteristický je rovněž vysoký podíl aktuální politické publicistiky, reagující na dobové události často i rychleji, než je zvykem dnes. Pochopitelným rysem této produkce byly poměrně značné deformace ve výkladu a hodnocení jednotlivých událostí a jevů. Přesto nelze přehlížet, že šlo o soustavnou a systematickou produkci.

Smyslem předkládané práce není vyčerpávající popis všech okolností a jevů, působících na tvář nakladatelství Svoboda v době tzv. normalizace. Jde pouze o pokus vystihnout některé jevy, typické pro toto období, jako základ případného dalšího zkoumání. Především problematika druhé části práce by si jistě zasloužila podrobnější zpracování.

Prameny

Národní archiv České republiky, fond ÚV KSČ

Knihy 1945 – 1975, Svoboda, Praha 1975

Knihy 1975 - 1979, Svoboda, Praha 1979

Knihy 1980 – 1984, Svoboda, Praha 1984

Databáze Národní knihovny České republiky, www.nkp.cz

Připravované a již vyšlé publikace edičních řad, uvedené v jednotlivých publikacích

Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ, Svoboda, Praha 1971

Český časopis historický 2005/3

Malá československá encyklopedie, Academia, Praha 1985

Seznam použité literatury

- Adam, H.: CDU/CSU, Svoboda 1978
- Belda, J. a kolektiv: Na rozhraní dvou epoch, Svoboda 1968
- Berežkov, V. M.: S diplomatickou misí k Hitlerovi, Svoboda 1967
- Berežkov, V. M.: Zrod koalice, Svoboda 1977
- Bradáč, Zd.: Před pochodem na Řím, Svoboda 1973
- Čech, M.: NSR včera a dnes, Svoboda 1972
- Dvořák, L.: Rozpory a konflikty v rozvojovém světě, Svoboda 1987
- EHS – dnešek a budoucnost, Svoboda 1967
- Friedländer, S.: Hitler a Spojené státy 1939-1941, Svoboda 1970
- Fullbright, J. W.: Pýcha moci, Svoboda 1969
- Holický, Sýkora: Evropská bezpečnost a ČSSR, Svoboda 1976
- Hroch, M.: Buržoazní revoluce v Evropě, Svoboda 1981
- Hroch, M., Petráň, J.: 17. století – krize feudální společnosti?, Svoboda 1976
- Klípa, B.: Osudové dilema, Svoboda 1969
- Komunisté a současná sociální demokracie (kol. autorů), Svoboda 1978
- Král, V.: Zářijové dny, Svoboda 1971
- Lvová, M.: Mnichov a Eduard Beneš, Svoboda 1968
- Lukeš, Fr.: Podivný mír, Svoboda 1968
- Matouš, M.: Fronta bez příměří, Svoboda 1974
- Mencl, Sládek: Dny odvahy, Svoboda 1966
- Někrič, A. M.: První den války, Svoboda 1967
- Nikiforov A. D.: Východ a světové dějiny, Svoboda 1980
- Opluštil, V.: Afrika překvapení a ukvapení, Svoboda 1969
- Ovsjanyj, I. D.: Tajemství, v němž se rodila válka, Svoboda 1974
- Revoluce ve Střední Americe (kol. autorů), Svoboda 1984
- Švankmajer, M.: Kateřna II., Svoboda 1970
- Teoretické problémy světového historického procesu (kol. autorů): Svoboda 1984
- Třídní boje v západní Evropě (kol. autorů), Svoboda 1974
- Vychodil, Fr.: Hnutí nezúčastněných zemí, Svoboda 1987
- Zvada, J.: Dějiny politických bojů ve Francii 1940-1975, Svoboda 1977
- Zvada, J.: Strategie míru v naší epoše, Svoboda 1975

Seznam příloh

Příloha I: Návrh na složení redakčních rad společenskovedních úseků nakladatelství Svoboda

Příloha II: Graf počtu vydaných titulů

Příloha III.: Graf podílu odborné a ostatní literatury

Příloha IV.: Graf podílu titulů bez uvedené výše nákladu

Resumé

Nakladatelství Svoboda bylo založeno těsně po druhé světové válce jako podnik Komunistické strany Československa, který měl sloužit vydávání její politické literatury. Tuto úlohu nakladatelství plnilo až do šedesátých let, kdy teprve došlo v ediční práci k výrazným změnám, zohledňujícím širší potřeby veřejnosti. Hlavním motivem těchto změn byla snaha zlepšit hospodářské výsledky podniku. Jádro nově vydávané literatury bylo soustředěno do několika žánrových edic. Po událostech roku 1968 a pozdějším nástupu nového stranického vedení v čele s Gustávem Husákem bylo ovládnutí nakladatelství považováno za jeden z klíčových úkolů začínající normalizace. Proto došlo roku 1970 k zásadním změnám v jeho osazenstvu i v jeho edičním plánu. Tyto změny však většinou převzaly dosavadní rámec jednotlivých edic a pouze změnilo jeho náplň. Takovou edicí zůstal například „Svět v pohybu“. Jedním z rozhodujících faktorů ale i v následujících dvaceti letech zůstal hospodářský výnos nakladatelské činnosti. Jeho význam se dokonce postupně zvyšoval, jak ukazuje výše nákladů u jednotlivých publikací. Ze stejného důvodu získala také významnější místo v produkci beletrie. V mnoha případech tak byla vydávána i díla nemající s původním zaměřením tohoto stranického podniku nic společného. Typickým příkladem je ediční řada „Antická knihovna“. Naopak jedním z politických témat se stalo hodnocení událostí spojených s rokem 1968.

Příloha I ⁷⁰

Návrh na složení redakčních rad společenskovedních úseků nakladatelství Svoboda⁷¹

Redakční rada marxisticko-leninské filozofie

Prof. Hrzal Ladislav, CSc.	Vysoká škola politická
PhDr. Ruml Vladimír, DrSc.	Filosofický ústav ČSAV
RSDr. Hutira Ivan, CSc.	Vysoká škola politická
Prof. Zelený Jindřich	Filosofický ústav ČSAV
PhDr. Richta Radovan	Filosofický ústav ČSAV
doc.PhDr. Netopilík Jakub	Vysoká škola politická
PhDr. Brychnáč Vlastimil, CSc.	Vysoká škola politická
prom.fil. Pecen Jaroslav	Vysoká škola politická
akad. Szántó Ladislav	Slovenská akademie věd
doc. Loukotka Jiří	filosofická fakulta Brno
prof.PhDr. Popelová Jiřina	filosofická fakulta KU
prom.fil. Baudy Otto	katedra filozofie lékařské fakulty KU
Hradec Králové	

Redakční rada sociologie

doc.PhDr. Tomášek Lad., DrSc.	Nová mysl
ing. Charvát František, CSc.	ideologické oddělení ÚV KSČ
RSDr. Hruža Ivan, CSc.	Vysoká škola politická
PhDr. Filipec Jindřich, DrSc.	Filosofický ústav ČSAV
Sítař Jaromír, CSc.	sekretariát ÚV KSČ
Abrahamovičová Irena	Vysoká škola politická

Redakční rada historie

PhDr. Král Václav, Dr.Sc.	Čs.-sovětský institut
PhDr. Štefaňak Michal, CSc.	ideologické oddělení ÚV KSČ
Horka František	ÚKRRK byra ÚV KSČ
prof.PhDr. Purš Oldřich	Historický ústav ČSAV
prof.PhDr. Říha Oldřich	filosofická fakulta KU
PhDr. Snítíl Zdeněk, CSc.	Vysoká škola politická
Chabrová Věra	ideologické oddělení ÚV KSČ
RSDr. Skákal Bohuslav	ideologické oddělení ÚV KSČ
PhDr. Hejl František, CSc.	filosofická fakulta Brno
prof. Gosiorovsky Miloš, DrSc.	Slovenská akademie věd
čl. korespondent	

⁷⁰ Národní archiv ČR, fond ÚV KSČ, sv. 42

⁷¹ V příloze je zachován pravopis dokumentu.

Redakční rada výstavby strany a politického systému

RSDr. Jägerman Stanislav, CSc.	Vysoká škola politická
RSDr. Matějček Jaroslav, CSc.	ideologické oddělení ÚV KSČ
PhDr. Obzina Jaromír, CSc.	oddělení školství, vědy a kultury
ÚV KSČ	
Kučera Jaroslav, CSc.	ideologické oddělení ÚV KSČ
doc. Dr. Rohan René, CSc.	
PhDr. Hrabovský Ladislav	Nová mysl
RSDr. Vondráček Miloslav	sekretariát ÚV KSČ
PhDr. Trvala Vladimír	Vysoká škola politická
RSDr. Hlavatý Karel	Vysoká škola politická
Kořínek Jaroslav, CSc.	Rudé právo
Hájek František	byro ÚV KSČ

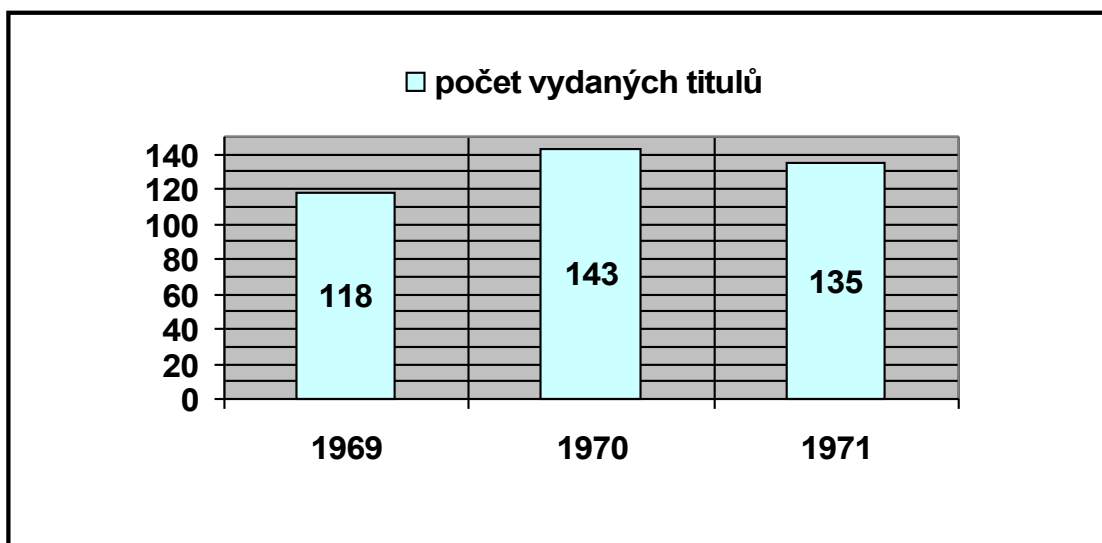
Redakční rada mezinárodní politiky

PhDr. Mudroch Josef	ministerstvo zahraničních věcí
RSDr. Janout Čestmír	oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ
Hoření Zdeněk	Rudé právo
RSDr. Kaše Jaroslav, CSc.	ideologické odd. ÚV KSČ
Bochenek Miroslav, CSc.	ideologické odd. ÚV KSČ
Novotný Miroslav	odd. mez. Politiky ÚV KSČ

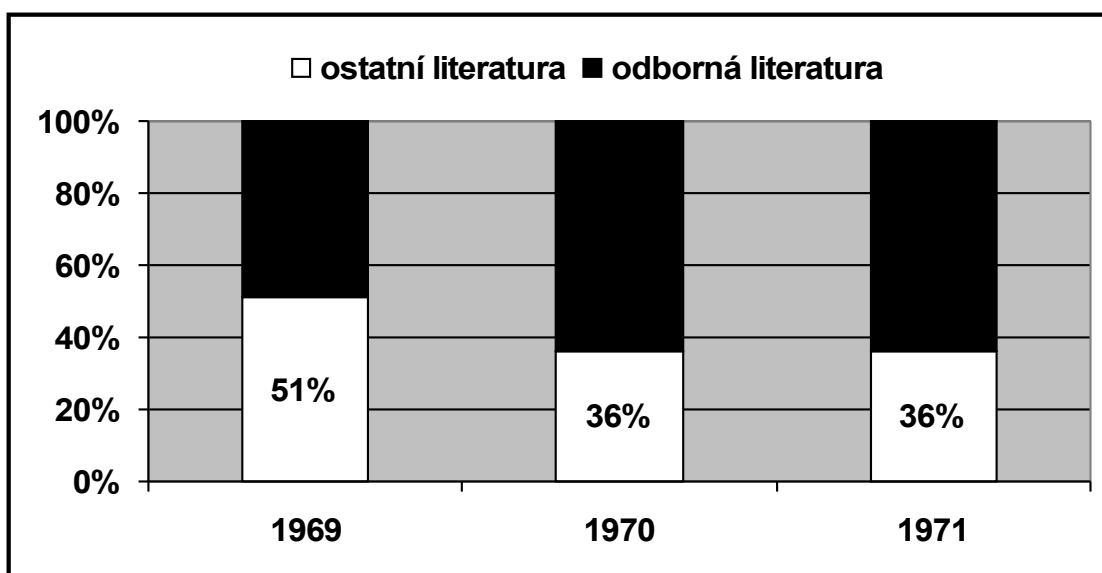
Redakční rada politické ekonomie

prof. Závada Josef	Vysoká škola politická
doc.ing. Kutta František	Ekonomický ústav ČSAV
ing. Roubal Květoslav	Ekonomický ústav ČSAV
ing. Kohout Jan	ideologické odd. ÚV KSČ
Dr. Čermák Václav	ekonomické odd. ÚV KSČ
prof. Oliva František	Vysoká škola ekonomická
Ing. Jirásek Jaroslav	Institut řízení
doc.ing. Gerloch Vladimír	ideologické odd. byra ÚV KSČ
prof.ing. Řezníček J.	Vysoká škola politická
doc.ing. Říha Ladislav	Státní výbor pro techniku
prof.dr. Veltruský Ladislav	Vysoká škola ekonomická
Ing. Štěpánek J.	sekretariát ÚV KSČ

Příloha II

Příloha III

Příloha IV

